

**STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH
GMINY ROZOGI NA LATA 2016-2020**

ROZOGI 2016

Zawartość

Wstęp.....	3
1. Uwarunkowania prawne i programowe strategii.....	4
2. Ogólna charakterystyka gminy.....	8
3. Uwarunkowania sytuacji społecznej w gminie.....	10
3.1. Podstawowe czynniki wpływające na rozwój lokalny.....	10
3.2. Potencjał demograficzny gminy.....	11
3.3. Rozwój gospodarczy gminy.....	13
3.4. Dostępność usług publicznych.....	15
4. Wyzwania lokalnej polityki społecznej.....	20
4.1. Wykluczenie społeczne w świetle danych ośrodka pomocy społecznej.....	20
4.2. Bezrobocie i bierność zawodowa.....	22
4.3. Dysfunkcje społeczne.....	24
4.4. Problemy osób starszych, chorujących i niepełnosprawnych.....	27
4.5. Bariery aktywności społecznej i obywatelskiej.....	28
5. Ogólne założenia realizacyjne.....	29
6. Cele i kierunki działań na lata 2016-2020.....	32
Priorytet I. Przeciwdziałanie oraz minimalizowanie bezrobocia, ubóstwa oraz problemów mieszkaniowych.....	33
Priorytet II. Wspieranie prawidłowego funkcjonowania rodzin oraz wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży.....	35
Priorytet III. Aktywizacja i integracja osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących....	38
Priorytet IV. Kreowanie warunków do rozwoju aktywnej, świadomej i wolnej od dysfunkcji społeczności.....	40
7. Zarządzanie realizacją strategii.....	42
7.1. Podmioty realizujące.....	42
7.2. Monitoring.....	43
7.3. Ramy finansowe strategii.....	44

Wstęp

Strategia rozwiązywania problemów społecznych Gminy Rozogi na lata 2016-2020 stanowi kluczowy dokument lokalnej polityki społecznej. W szerokim znaczeniu jest to działalność zmierzająca do poprawy standardów życia wszystkich mieszkańców wspólnoty samorządowej, a nie tylko grup marginalizowanych z uwagi na doświadczane problemy i bariery. Obejmuje zagadnienia z dziedziny zatrudnienia (w tym przeciwdziałania dyskryminacji i nierównościom na rynku pracy), edukacji, kultury, wypoczynku, ochrony zdrowia oraz zabezpieczenia potrzeb materialnych i mieszkaniowych. Nowoczesna ochrona socjalna obywateli wymaga integracji działań podejmowanych na szczeblu lokalnym przez różne podmioty, przede wszystkim władze i jednostki organizacyjne gminy, a także partnerów samorządu – instytucje publiczne, organizacje pozarządowe i kościelne, przedsiębiorców i osoby fizyczne.

Dokument składa się z dwóch zasadniczych części: prospektywnej diagnozy sytuacji społecznej gminy oraz założeń programowych (wdrożeńiowych). Pierwszy z wymienionych elementów zawiera ogólną charakterystykę gminy, analizę wybranych czynników determinujących jakość życia mieszkańców oraz dominujących problemów społecznych, a także wnioski prognostyczne. Diagnoza została opracowana w oparciu o dane¹, których najbogatsze źródło stanowił Główny Urząd Statystyczny, w szczególności Bank Danych Lokalnych, a także lokalne bazy danych. Kluczowe znaczenie dla określenia skali problemów społecznych miała Ocena Zasobów Pomocy Społecznej opracowana przez GOPS w 2016 r. Istotnym uzupełnieniem tych informacji były badania ankietowe wśród mieszkańców gminy na próbie 120 osób, a także warsztaty, które odbyły się 20 maja 2016 roku w Rozogach z udziałem przedstawicieli władz samorządowych (radni, sołtysi), pracowników jednostek organizacyjnych gminy, działaczy sektora obywatelskiego.

Natomiast druga zasadnicza część strategii, zawarta w rozdziale piątym, szóstym i siódmym, przede wszystkim formułuje wizję projektowanych zmian, cele lokalnej polityki społecznej na lata 2016-2020 oraz katalog niezbędnych kierunków działań, następnie zaś wskazówki, jak skutecznie zarządzać realizacją strategii. Założenia wdrożeniowe odwołują się do współczesnych zasad i trendów w europejskiej polityce społecznej, stanowiących odpowiedź na zmiany cywilizacyjne i kulturowe.

Podsumowując, niniejszą strategię opracowano w sposób partycypacyjny, który uwzględnił potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych i podmiotów. W dłuższej perspektywie powinno się to przyczynić do większego zainteresowania poruszonymi w strategii problemami, jak również służyć wzmocnieniu lokalnego rozwoju z uwzględnieniem zasad równości szans, partnerstwa, dialogu społecznego i zrównoważonego rozwoju.

1 Diagnoza sytuacji w gminie w poszczególnych obszarach tematycznych zawiera najświeższe dostępne dane roczne w momencie jej opracowania.

1. Uwarunkowania prawne i programowe strategii

Samorząd gminy jest zobowiązany do opracowania i realizacji strategii rozwiązywania problemów społecznych na mocy art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, która wskazuje jednocześnie elementy składowe tego dokumentu takie jak diagnoza sytuacji społecznej, prognoza zmian w okresie objętym strategią, a także określenie celów strategicznych, kierunków niezbędnych działań, sposobu realizacji, ram finansowych oraz wskaźników realizacji działań.

W świetle wskazanej wyżej ustawy, Strategia powinna w szczególny sposób uwzględniać programy pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, a także inne, mające na celu integrację osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka. Obszar lokalnej polityki społecznej kształtują również inne akty normatywne w randze ustawy, wśród których należy wymienić w szczególności:

- ✓ ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1515 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 332 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 1356 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 124 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375);
- ✓ ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 225 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 149 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 114 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 966 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 859);

- ✓ ustawę z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 195).

Szczególne znaczenie w zakresie przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym, z uwagi na ich implementację w polskich przepisach i dokumentach strategicznych, mają rozwiązania przyjmowane przez organy Unii Europejskiej. Należy tu wskazać przede wszystkim dokument *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, stanowiący długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej. Zakłada on realizację trzech podstawowych, wzajemnie wzmacniających się priorytetów:

- ✓ wzrost inteligentny – oparty na wiedzy i innowacjach;
- ✓ wzrost zrównoważony – transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywnie korzystającej z zasobów i konkurencyjnej;
- ✓ wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Strategia *Europa 2020* dąży ponadto do osiągnięcia pięciu celów nadrzędnych, które ujęto w formie wskaźników:

- 1) zatrudnienie na poziomie 75% osób w wieku 20-64 lat między innymi wskutek zwiększenia liczby pracujących kobiet i osób starszych oraz lepszej integracji migrantów na rynku pracy;
- 2) poprawa warunków prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej, w tym przeznaczanie 3% PKB Unii Europejskiej na inwestycje w badania i rozwój;
- 3) zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w porównaniu z poziomami z 1990 roku oraz zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii, a także dążenie do zwiększenia efektywności energetycznej o 20%;
- 4) podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza poprzez zmniejszenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do poniżej 10% oraz zwiększenie do co najmniej 40% odsetka osób w wieku 30-34 lat mających wykształcenie wyższe;
- 5) wspieranie włączenia społecznego, zwłaszcza poprzez ograniczanie ubóstwa, mające na celu wydzwignięcie z ubóstwa lub wykluczenia społecznego 20 milionów obywateli.

Na szczeblu krajowym istotne znaczenie ma m.in. *Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*. Wyznacza ona trzy obszary strategiczne: *Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka oraz Spójność społeczna i terytorialna*, w których koncentrują się główne działania władz publicznych. Programowanie rozwoju społecznego gminy powinno uwzględniać w szczególności założenia trzeciego obszaru, na który składają się trzy cele oraz odpowiadające im priorytetowe kierunki interwencji:

- 1) integracja społeczna – zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych;

- 2) zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych – podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych;
- 3) wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.

Istotnym dokumentem programowym na szczeblu centralnym, dotyczącym rozwiązywania problemów społecznych, jest *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji*, którego główny cel stanowi zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o 1,5 mln oraz wzrost spójności społecznej. Jego realizacji będzie służyć pięć celów operacyjnych:

- 1) Usługi dla aktywności i profilaktyki – ograniczenie wykluczenia dzieci i młodzieży;
- 2) Gwarancje dla przyszłości młodzieży – stworzenie szansy dla młodzieży w wejściu na rynek pracy i tworzeniu rodzin;
- 3) Aktywna osoba, zintegrowana rodzina, odpowiedzialne lokalne środowisko;
- 4) Zapobieganie niepewności mieszkaniowej;
- 5) Seniorzy – bezpieczni, aktywni i potrzebni.

Na poziomie regionalnym cele i zadania samorządów, instytucji pomocy społecznej i służb zatrudnienia oraz podmiotów niepublicznych w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu określa *Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku*. Zawarta w niej wizja rozwoju społecznego wskazuje na społeczeństwo lepiej zintegrowane; aktywne społecznie bez względu na wiek, bardziej aktywne zawodowo i godziwie zarabiające na życie; lepiej wykształcone; w większym stopniu otwarte na zmiany; bardziej bezpieczne w wymiarze socjalnym i publicznym oraz zdrowsze dzięki profilaktyce i dostępnej opiece zdrowotnej.

W odpowiedzi na dominujące problemy regionu takie jak dysfunkcje w rodzinach, wzrost zagrożenia marginalizacją zawodową i społeczną, a także małą aktywność lokalnych społeczności, strategia zakłada osiągnięcie w perspektywie 2020 roku następującego celu głównego „Osoby i rodziny z województwa warmińsko-mazurskiego, ich środowiska lokalne i otoczenie instytucjonalne współdziałają ze sobą i są zaangażowane we wzmacnianie integracji oraz aktywizacji społecznej i zawodowej”. Jego realizacji będą służyć cztery cele strategiczne przypisane priorytetom odpowiadającym głównym obszarom problemowym w regionie, tak jak to przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Priorytety Strategii polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku

Priorytet 1. Prawidłowo funkcjonująca rodzina	Rodzina w większym stopniu wykorzystuje swój potencjał oraz żyje w warunkach sprzyjających wypełnianiu funkcji i ról społecznych.
Priorytet 2. Wzmacnianie integracji społecznej	Osoby z grup społecznych zagrożonych wykluczeniem społecznym biorą aktywniejszy udział w rozwiązywaniu swoich problemów i uczestniczą w życiu społeczności lokalnej.
Priorytet 3. Wspieranie aktywności i mobilności zawodowej oraz edukacyjnej osób bezrobotnych	Osoby bezrobotne są bardziej gotowe do zmian, aktywne w rozwiązywaniu swoich problemów, bardziej samodzielne życiowo i ekonomicznie oraz częściej wchodzi na rynek pracy dzięki instrumentom aktywnej integracji, w tym ekonomii społecznej.
Priorytet 4. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego	Społeczności lokalne aktywniej uczestniczą w zaspokajaniu swoich potrzeb i kreowaniu życia społecznego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii polityki społecznej województwa.

Istotne są również wnioski, wskazówki i postulaty zawarte w szczegółowych programach wojewódzkich, takich jak np.:

- ✓ Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020;
- ✓ Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Warmia i Mazury 2015-2020;
- ✓ Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020;
- ✓ Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2015-2020;
- ✓ Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2013-2017.

Kluczowym dokumentem strategicznym na szczeblu lokalnym jest Strategia rozwoju Gminy Rozogi 2016-2026 (SRG), której główny cel zakłada rozwój społeczno-gospodarczy poprzez wzrost poziomu kapitału społecznego i kapitału ludzkiego; rozwój przedsiębiorczości i wzrost innowacyjności oraz wsparcie rolnictwa; rozwój turystyki na terenie Gminy Rozogi; rozwój edukacji, kultury i sportu oraz wzrost integracji. Ponieważ strategia rozwiązywania problemów społecznych powinna wpisywać się w strategię rozwoju gminy, szczególnego znaczenia nabierają kierunki działań związanych z szeroko rozumianą sferą społeczną.

SRG zakłada m.in. tworzenie Lokalnych Grup Aktywności Społecznej we wszystkich sołectwach, pobudzenie aktywności mieszkańców do wspólnych działań społecznych, organizację imprez i wydarzeń o znaczeniu ponadlokalnym, wsparcie rozgrywek sportowych, ciągłe zajęcia warsztatowe, wykorzystanie świetlic wiejskich, a także działania zwiększające integrację komunikacyjną służącą poprawie dostępności do ośrodków kultury i usług społecznych oraz administracji samorządowej.

2. Ogólna charakterystyka gminy

Gmina Rozogi jest gminą wiejską położoną w południowo-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie szczycieńskim. Sąsiaduje z gminami: Wielbark, Szczytno (gm. wiejska), Świętajno, Ruciane-Nida, Pisz oraz dwoma gminami z woj. mazowieckiego: Myszyniec i Łyse.

Rysunek 2. Położenie gminy Rozogi w powiecie szczycieńskim

Źródło: Strategia Rozwoju Gminy Rozogi 2016-2026.

Gmina Rozogi zajmuje powierzchnię 224 km². Średnia gęstość zaludnienia wynosi 25 osób na 1 km² i jest niższa od średniej powiatowej (37) oraz wojewódzkiej (60 os. 1 na km²)². Teren gminy jest podzielony na 15 sołectw, w których znajduje się 25 zamieszkałych miejscowości. Największe z nich to: Rozogi (1 511 os.), Dąbrowy (1 303), Klon (442), Wilamowo (362) oraz Faryny (341). Pozostałe 20 miejscowości liczy poniżej 200 mieszkańców, w tym połowa poniżej 50-ciu. Według stanu na dzień 31.12.2015 ogólna liczba ludności gminy wynosiła 5 858 osób³.

Pod względem rozwoju ekonomicznego, gmina wykazuje charakter rolniczy z dominacją indywidualnych gospodarstw rolnych. Przeciętne prywatne gospodarstwo wynosi 15 ha, zaś gospodarstwa rolne powyżej 40 ha stanowią niespełna 1% ogółu. Przeważa hodowla bydła mlecznego – 65% rolników zajmuje się produkcją mleka.⁴

² Statystyczne Vademecum Samorządowca 2015, Urząd Statystyczny w Olsztynie.

³ Liczba mieszkańców gminy podana według ewidencji ludności prowadzonej przez Urząd Gminy w Rozogach (ewidencja obejmuje zameldowania na pobyt stały i czasowy).

⁴ <http://rozogi.pl/103,Polozenie.html>

Obszar gminy obejmuje znaczną część zlewni rzek Jerutki i Rozogi, a także wspaniałe lasy o nieskazitelnym czystym powietrzu z dominującym najlepszej jakości gatunkiem sosny mazurskiej. Lasy i grunty leśne zajmują 40% ogólnej powierzchni gminy. Na jej terenie występują w dużej ilości dzikie zwierzęta, zaś flora łąkowa i leśna stwarza korzystne warunki dla życia gatunków zwierząt, które rzadko można spotkać w innych rejonach kraju. Lasy stanowią główny atut turystyczny i dodatkowe źródło dochodów mieszkańców gminy, ponieważ na jej terenie nie występują zbiorniki wodne o dużej powierzchni, zaś rzeźba terenu jest płaska.⁵

Należy również wspomnieć o historii tych ziem. Pierwsze wzmianki o osadach na terenie gminy pochodzą z połowy XVI wieku. Wieś Rozogi powstała w 1645 roku, potem w ramach intensywnej akcji osadniczej w południowo-wschodniej części powiatu powstały kolejne wsie, min.: Wilamowo, Klon, Faryny i Dąbrowy. Osadnikami byli chłopi z sąsiednich terenów osadnictwa krzyżackiego i Warmii, mieszkańcy Puszczy Zielonej (Kurpie) i chłopi z Mazowsza.

Przez stulecia obszar obecnej gminy Rozogi znajdował się w granicach państwa pruskiego, zaś przynależność do Polski uzyskał dopiero w 1945 roku – po II wojnie światowej. Obecna sytuacja gminy to rezultat ponad siedemdziesięcioletniej aktywności kolejnych pokoleń mieszkańców oraz władz, nierozzerwalnie związanej z powojenną historią Polski oraz świata. Wydaje się, iż szczególne znaczenie dla obecnego kształtu rzeczywistości społecznej, politycznej i gospodarczej mają dwa wydarzenia: transformacja ustrojowa kraju z przełomu lat 80. i 90. XX wieku oraz przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Jednak dziedzictwo przeszłości jest nadal obecne w różnych dziedzinach życia. Najbardziej chyba namacalny jego przejaw stanowią zabytki – na terenie gminy obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych znajdują się w czterech miejscowościach: Rozogi, Łuka, Klon i Faryny. Są to kościoły, cmentarze oraz chaty drewniane⁶.

Gmina Rozogi należy do czterech organizacji zrzeszających m.in. jednostki samorządu terytorialnego i inne podmioty. Są to: Związek Gmin Warmińsko-Mazurskich, Związek Kurpiów, Związek Gmin „Czyste Mazury” oraz Związek Stowarzyszeń Lokalna Grupa Działania „Brama Mazurskiej Krainy”.

5 <http://rozogi.pl/103,Polozenie.html>

6 <http://www.wuoz.olsztyn.pl/953-menu/rejestr-i-ewidencja-zabytkow.html>

3. Uwarunkowania sytuacji społecznej w gminie

Kluczowym wyzwaniem planowania strategicznego w gminie jest zapewnienie adekwatności celów oraz priorytetowych kierunków działań do problemów i oczekiwań społecznych, tak aby jak najpełniej zaspokajać potrzeby zbiorowe ludności w perspektywie długookresowej. Jednakże diagnoza sytuacji społecznej, zorientowana na identyfikację oraz charakterystykę mocnych i słabych stron gminy, w tym lokalnych wyzwań i barier aktywności społeczno-zawodowej mieszkańców, nie powinna pomijać czynników zewnętrznych, które wpływają na warunki i jakość życia. Silny, nierozzerwalny związek gminy z jej otoczeniem wymusza spojrzenie na zachodzące procesy społeczno-gospodarcze oraz realizowane programy i projekty również przez pryzmat uwarunkowań, na które wspólnota samorządowa nie ma wpływu albo posiada jedynie niewielkie możliwości oddziaływania.

3.1. Podstawowe czynniki wpływające na rozwój lokalny

Położenie gminy Rozogi, która w *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025* zaliczona została do obszarów „peryferyzacji społeczno-gospodarczej”, w powiązaniu z rozproszeniem zabudowy mieszkalnej, niską gęstością zaludnienia oraz małą liczbą połączeń komunikacyjnych (transport osobowy), mogą powodować szereg negatywnych konsekwencji dla lokalnego rozwoju, utrudniając realizację inwestycji w infrastrukturę techniczną i społeczną oraz projektów integracyjnych i aktywizacyjnych skierowanych do lokalnych społeczności. Przez gminę przebiegają dwie drogi krajowe: nr 53 (Olsztyn - Ostrołęka) oraz nr 59 (Giżycko - Rozogi), których długość na terenie gminy wynosi 25,2 km, drogi powiatowe (o długości 77,7 km) oraz gminne (60,2 km). Biorąc pod uwagę gęstość zaludnienia i strukturę zabudowy, sieć dróg w gminie należy uznać za niewystarczającą z punktu widzenia potrzeb lokalnych⁷. Przez gminę nie przebiega linia kolejowa, natomiast szansę rozwojową może stanowić uruchomienie Regionalnego Portu Lotniczego Olsztyn - Mazury w Szymanach.

Wyzwaniem dla władz pozostaje jednak nie tylko zapewnienie sprawnej komunikacji w sensie fizycznym, tzn. szybkiego i bezpiecznego przemieszczania się osób czy transportu ładunków po drogach. W dobie społeczeństwa informatycznego oraz gospodarki cyfrowej (zwanej również gospodarką opartą na wiedzy), decydującego znaczenia nabiera efektywne wykorzystanie informacji i różnorodnych kompetencji⁸. Jedną z kluczowych potrzeb gospodarstw domowych, instytucji i firm jest obecnie dostęp do telefonii i internetu, który dzięki postępowi technologicznemu oraz konkurencji na rynku staje się coraz prostszy i tańszy. Aczkolwiek należy brać pod uwagę nie tylko pozytywne strony tego procesu (np. rozwój e-administracji, bankowości elektronicznej czy różnych sektorów rynku opartych na narzędziach teleinformatycznych), ale również wiążące się z nim zagrożenia takie jak cyberprzestępczość, uzależnienia od komputera, internetu i telefonów komórkowych, a także trudności w zakresie skutecznej ochrony danych osobowych.

⁷ *Strategia Rozwoju Gminy Rozogi 2016-2026*, s. 13.

⁸ Por. A. Kwasek, *Początek XXI wieku w kontekście nowych technologii i zjawisk społeczno-gospodarczych*, http://www.wsz-pou.edu.pl/magazyn/?strona=mag_kwasek62&nr=62&p=

Kolejny bardzo ważny obszar zagadnień stanowią uwarunkowania środowiskowe – nie tylko w układzie wewnętrznym, ale również w perspektywie ponadlokalnej czy nawet globalnej – przede wszystkim w obliczu ryzyk, jakie niosą ze sobą zmiany klimatyczne, na których dynamikę ma wpływ działalność człowieka związana z nadmierną eksploatacją zasobów oraz zanieczyszczeniem środowiska. Niektóre z obserwowanych skutków tych zjawisk to: zanik lodu arktycznego i wzrost poziomu mórz, skrajne wydarzenia pogodowe, spadek bioróżnorodności (wymieranie gatunków) i pogarszanie ekosystemów, wzrost śmiertelności, a także wymuszone migracje ludzi i zwierząt. Przy utrzymaniu obecnego tempa rozwoju gospodarczego, prognozuje się w ciągu zaledwie kilku - kilkunastu lat wystąpienie poważnego kryzysu energetycznego, ekonomicznego i żywnościowego na świecie⁹. Wydarzenia te nie pozostaną bez wpływu na warunki i jakość życia w gminie Rozogi, której władze, mieszkańcy oraz działające tu przedsiębiorstwa (pomimo globalnego charakteru zmian klimatycznych), mogą przyczynić się do korzystnych zmian adaptacyjnych, zmierzających do bardziej zrównoważonego i trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Do czynników w istotny sposób warunkujących sytuację gminy należy również zaliczyć krajowy system prawny, powiązany ściśle z porządkiem prawnym Unii Europejskiej. W dość powszechnej opinii, obywatele i firmy w Polsce muszą mierzyć się z barierą niespójnego, niezrozumiałego i niestabilnego prawa¹⁰. Jednak wiele luk i sprzeczności posiadają również przepisy o samorządzie terytorialnym, co utrudnia realizację aktualnych i nowych zadań przez gminy. W Konstytucji RP uznano domniemanie zadań i kompetencji gminy w systemie władzy publicznej (samodzielność JST polegająca na swobodzie doboru sposobów wykonywania zadań, o ile ustawodawca wprost jej nie ograniczył), jednak w praktyce dominuje podejście, zgodnie z którym każda działalność samorządu i każdy sposób jej wykonywania wymaga wyraźnej podstawy ustawowej. Sporo do życzenia pozostawiają również przepisy dotyczące finansowania samorządów oraz nie dość czytelnie uregulowane prawa majątkowe JST¹¹. W konsekwencji pomimo, iż kluczową rolę w procesie kreowania rozwoju na terenie gminy odgrywają jej władze samorządowe oraz sami mieszkańcy, to ich faktyczna moc sprawcza jest istotnie ograniczona przez mechanizmy działania aparatu państwowego, np. centralne stanowienie prawa, zastrzeżenie części decyzji dla władz ponadlokalnych.

3.2. Potencjał demograficzny gminy

Zachodzące na terenie gminy Rozogi procesy demograficzne odzwierciedlają sytuację w niemal całej Unii Europejskiej, którą determinują przede wszystkim spadek dzietności oraz „starzenie się społeczeństwa”. Poważnym wyzwaniem jest obecnie również masowy napływ imigrantów z Azji, Afryki i krajów bałkańskich (przede wszystkim Syrii, Kosowa i Afganistanu) do bogatych krajów członkowskich UE i EOG. Póki co, tzw. „kryzys migracyjny w Europie” nie

9 Zob. np. M. Popkiewicz, *Świat na rozdrożu*, Wyd. Sonia Draga, Katowice 2012.

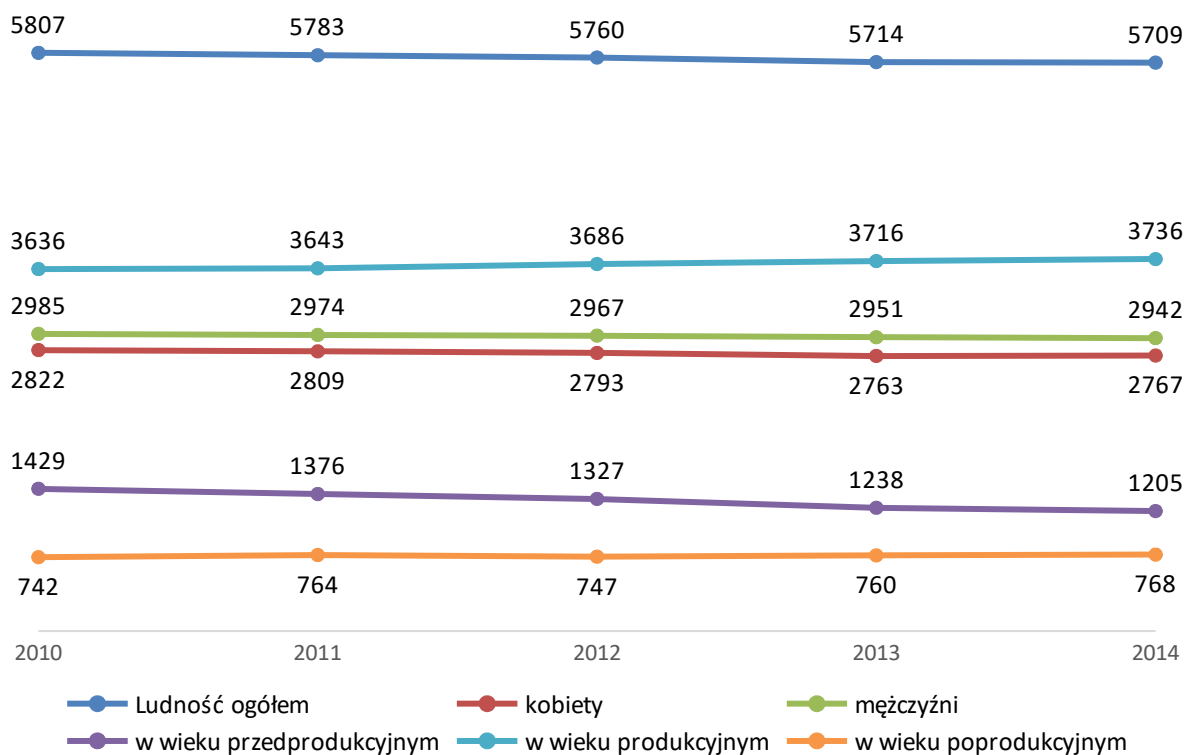
10 Tylko w 2014 roku ustawodawca przyjął ok. 25 tys. stron przepisów. Nie zawsze stanowią one odpowiedź na realne zapotrzebowanie instytucji czy obywateli. Słabości tworzenia prawa w Polsce wynikają nie tylko z samego procesu legislacyjnego, w którym uczestniczy zbyt wiele resortów i prawników, ale również z próby uregulowania zbyt dużej liczby różnych dziedzin. Zob. A. Dąbska, *W Polsce rośnie problem z tworzeniem prawa*; <http://www.forbes.pl/w-polsce-rosnie-problem-z-tworzeniem-prawa,artykuly,195705,1,1.html>

11 *Narastające dysfunkcje, zasadnicze dylematy, konieczne działania. Raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, aut. J. Hausner, H. Izdebski i inni. Raport został wydany przez Małopolską Szkołę Administracji Publicznej, Kraków 2013; dokument dostępny jest również on-line pod adresem: http://www.msap.uek.krakow.pl/doki/publ/raport_dysfunkcje.pdf

dotyka bezpośrednio gminy Rozogi. Wyzwaniem dla jej rozwoju społecznego jest natomiast powolny, stały spadek ogólnej liczby ludności, przewaga liczby mężczyzn nad kobietami (we wszystkich grupach wiekowych aż do 64 roku życia), a także stopniowy wzrost odsetka osób starszych zamieszkujących gminę. Wpływ na to mają przede wszystkim zjawiska związane z tzw. ruchem naturalnym (urodzenia i zgony) oraz migracjami mieszkańców.

Według GUS w okresie od 2010 do 2014 roku¹² przyrost naturalny nie osiągał co prawda wartości ujemnych (w 2013 r. był zerowy, w pozostałych latach dodatni – tzn. rodziło się więcej osób niż umierało), jednak jego poziom był niski. Najwyższą wartość odnotowano w 2011 roku – różnica pomiędzy liczbą urodzeń żywnych (70) a zgonów (40) wyniosła + 30. Jednak w obliczu stałego, ujemnego salda migracji dochodzącego nawet do -55 (w 2011 r. w gminie zameldowało się 35 nowych mieszkańców oraz wymeldowało 90 osób), notowany dodatni przyrost naturalny okazuje się być niewystarczający do wzrostu albo przynajmniej utrzymania stanu ludności. Sytuację pogarsza fakt, iż z terenu gminy do większych miast lub za granicę migrują głównie osoby młode, dobrze wykształcone, a ponadto częściej kobiety niż mężczyźni. W analizowanym okresie wskaźnik feminizacji wynosił 95 w 2010 roku, a w kolejnych latach 94, to znaczy, że na każdych 100 mężczyzn przypadały 94 kobiety. Jeżeli jednak weźmie się pod uwagę tylko mieszkańców gminy w wieku 15-49 lat (jest to przyjmowany w statystyce publicznej wiek rozrodzony kobiet), to dysproporcja jest jeszcze większa – na 100 mężczyzn przypada zaledwie 87 kobiet.

Wykres 1. Stan ludności gminy Rozogi według płci oraz ekonomicznych grup wieku w latach 2010-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

¹² Brak kompletnych danych za 2015 rok.

Gmina Rozogi charakteryzuje się ponadto postępującym procesem „starzenia się społeczeństwa”, na co wskazuje analiza jego struktury pod kątem ekonomicznych grup wieku. W okresie od 2010 do 2014 roku można zaobserwować systematyczny:

- spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzież do 17 roku życia) z 24,6% w pierwszym roku analizy do 21,1% w ostatnim;
- wzrost odsetka osób w wieku produkcyjnym (mężczyźni 18-64 lata, kobiety 18-59 lat) z 62,6% do 65,4%;
- wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety od 60 lat wzwyż) z 12,8% do 13,5%.

Porównanie odsetka seniorów w ogólnej liczbie mieszkańców obrazuje istotne zmiany, które nastąpiły w ciągu ostatnich lat. Ma na to wpływ postęp medycyny, rozwój technologii służących zdrowiu, a także poprawa stanu świadomości ludności w zakresie higieny i profilaktyki, które wydłużają ludzkie życie oraz czynią je sprawniejszym¹³. Warto nadmienić, iż obecnie w Polsce mężczyźni żyją przeciętnie 73,8 lat, natomiast kobiety 81,6. W stosunku do 1990 roku czas trwania życia mężczyzn wydłużył się o 7,6 lat, zaś kobiet o 6,4 lat¹⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe dane, w najbliższych latach należy prognozować pogłębianie się procesów depopulacyjnych oraz postępujące „starzenie się społeczeństwa”, w wyniku czego nastąpi znaczący spadek potencjału demograficznego gminy Rozogi. Sytuację może częściowo poprawić polityka prorodzinna państwa polskiego, wspierana przez działania samorządu i innych podmiotów. Już teraz obserwuje się wzrost dzietności, do którego istotnym impulsem było wprowadzenie programu Rodzina 500 plus (na podstawie ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci). Jednak na szerszą skalę pozytywne efekty tych rozwiązań mogą być widoczne dopiero za kilka a nawet kilkanaście lat.

3.3. Rozwój gospodarczy gminy

Obecna sytuacja gospodarcza Polski (mierzona tempem wzrostu PKB) wykazuje, po okresie spowolnienia na przełomie 2012 i 2013 roku, tendencję rosnącą. Skutkiem ożywienia gospodarczego jest malejące bezrobocie oraz rosnące zatrudnienie. Na tę dobrą koniunkturę mają wpływ w szczególności popyt krajowy, zwłaszcza konsumpcja indywidualna oraz wydatki inwestycyjne przedsiębiorstw, a także szybszy wzrost eksportu niż importu. Pozytywne są również prognozy, które mówią o wzroście PKB na poziomie 3,6% w 2016 roku i 3,3% w roku kolejnym¹⁵. Efekty rozwoju gospodarczego kraju są również odczuwalne w gminie Rozogi, co obrazują wybrane poniżej dane ze statystyki GUS, zwłaszcza informacje dotyczące bezrobocia.

Najbardziej chyba istotny aspekt to dynamiczny spadek bezrobocia – w ciągu pięciu analizowanych lat liczba mieszkańców gminy zarejestrowanych w PUP zmalała o 45,6%. Mimo to należy stwierdzić, iż skala problemów na rynku pracy jest wciąż dużo wyższa niż w kraju. Niepokojąca jest ponadto dysproporcja liczby bezrobotnych kobiet i mężczyzn – na niekorzyść pierwszej grupy, tym większa, iż wśród mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym mężczyźni mają wyraźną przewagę nad kobietami.

13 Por. R. J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Warszawa 2013, s. 6 i nast.

14 *Trwanie życia w 2014 r.*, GUS, Warszawa 2015, s. 15.

15 Są to szacunki Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową (<http://www.ibngr.pl>). Zob. B. Wyżnikiewicz i in., *Stan i prognoza koniunktury gospodarczej*, „Kwartalne prognozy makroekonomiczne” 2016, nr 90.

Rynek pracy w gminie Rozogi opiera się przede wszystkim na osobach fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (w 2015 r. stanowiły one 86,5% podmiotów w sektorze prywatnym) oraz na małych firmach zatrudniających 0-9 osób (96,5% wszystkich jednostek zarejestrowanych w REGON), działających głównie w sektorze budownictwa, rolnictwa i leśnictwa, handlu detalicznego oraz działalności usługowej. Słabo rozwinięty jest sektor turystyczny w gminie – ma tu siedzibę tylko jeden większy obiekt noclegowy (oferujący powyżej 10 miejsc), kilka gospodarstw agroturystycznych oraz barów i restauracji.

Tabela 1. Wybrane dane dotyczące gospodarki i rynku pracy w gminie Rozogi w latach 2011-2015

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba podmiotów gospodarki narodowej:					
Ogółem	244	240	248	261	255
- sektor publiczny	21	18	18	18	18
- sektor prywatny	223	222	230	243	237
Podmioty gospodarki narodowej¹⁶ wg formy prawnej:					
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	193	192	201	211	205
- spółki handlowe	5	4	4	4	4
- spółdzielnie	2	2	2	2	2
- stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	9	10	9	10	12
Podmioty według wielkości zatrudnienia:					
0 - 9	230	232	240	252	246
10 - 49	13	7	7	8	9
50 - 249	1	1	1	1	1
Pracujący i bezrobotni w gminie:					
Pracujący ogółem ¹⁷	337	342	323	399	b.d.
Bezrobotni zarejestrowani ogółem	544	543	512	453	296
- mężczyźni	260	253	246	212	125
- kobiety	284	290	266	241	171
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)					
Ogółem	14,9	14,7	13,8	12,1	b.d.
- mężczyźni	12,8	12,3	11,9	10,2	b.d.
- kobiety	17,6	17,7	16,1	14,5	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Gospodarka gminy opiera się na branżach wymagających zadań o niskim poziomie specjalizacji, a w związku z tym również nisko płatnych, zaś lokalni przedsiębiorcy, aby skutecznie konkurować o klienta, bardzo często decydują się na obniżanie kosztów zatrudnienia – umowy o pracę zastępując umowami cywilnoprawnymi albo nawet uciekając w „szarą strefę”. W efekcie lokalny rynek pracy jest mało atrakcyjny pod względem pensji oraz różnorodności ofert pracy. Charakteryzuje go również niskie „nasycenie” przedsiębiorstwami, instytucjami i organizacjami społecznymi, oferującymi zatrudnienie mieszkańcom. Obrazuje to GUS-owski wskaźnik „liczba podmiotów pisanych do rejestru

16 Podmioty gospodarki narodowej, według definicji GUS, to osoby prawne, jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, w tym m.in. instytucje publiczne, przedsiębiorstwa, spółdzielnie, fundacje i stowarzyszenia.

17 Liczba pracujących nie obejmuje podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego oraz w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, a także duchowieństwa, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych.

REGON na 10 tys. ludności”, który w 2014 roku¹⁸ wynosił: dla kraju – 1 071, dla województwa warmińsko-mazurskiego – 854, dla powiatu szczycieńskiego – 735, natomiast dla gminy zaledwie 457. Wartość ta dawała dopiero 103 miejsce wśród 116 gmin w regionie.

3.4. Dostępność usług publicznych

Usługi publiczne stanowią formę świadczeń o charakterze niematerialnym, służących zaspokajaniu potrzeb osób, rodzin i szerszych zbiorowości. Ich jakość i dostępność wpływa na dobrostan całego społeczeństwa. Mają zasadniczo charakter nierynkowy i powszechny, tzn. są finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych oraz dotyczą dóbr, z których mogą korzystać wszyscy obywatele (czasami po spełnieniu określonych wymogów). Do usług publicznych należy zaliczyć usługi świadczone przez gminę oraz usługi wykonywane na rzecz jej mieszkańców przez inne podmioty, w tym w szczególności usługi komunalne, mieszkaniowe, edukacyjne, socjalne, kulturalne, zdrowotne oraz z zakresu bezpieczeństwa publicznego.

Infrastruktura komunalna i mieszkaniowa

Warunki, w jakich ludzie mieszkają, mogą stanowić nie tylko wyznacznik ich statusu społecznego i materialnego, ale także jeden z głównych czynników decydujących o jakości ich życia. Tymczasem sytuacja mieszkaniowa Polaków, w świetle międzynarodowych badań oraz danych Eurostatu, daleko odbiega od standardów europejskich. W rankingu OECD „Better Life Index” ogłoszonym w 2014 roku, w kategorii mieszkalnictwa Polska zajęła 34 miejsce spośród 36 badanych państw. Mieszkania są w naszym kraju drogie, również w utrzymaniu, co pochłania znaczną część przychodów rodzin. Obraz polskiego mieszkalnictwa to przede wszystkim przeludnienie dotyczące prawie co drugiego obywatela, a także problem złego stanu technicznego (dotyczy ok. 10% mieszkań), przejawiający się głównie w przeciekającym dachu oraz zawilgoceniu ścian i podłóg, co uniemożliwia bądź utrudnia bieżące naprawy i remonty, a także może powodować problemy ze zdrowiem.

Sytuacja mieszkaniowa w gminie Rozogi powoli, aczkolwiek systematycznie poprawia się. W latach 2010-2014 corocznie oddawanych było do użytku od 7 do 13 nowych mieszkań, zaś ich ogólna liczba w 2014 roku ukształtowała się na poziomie 1 424, czyli o 2,2% wyższym niż w pierwszym roku analizy. Zwiększyła się przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań w gminie (z poziomu 78,9 m² do 80,0m²) oraz powierzchnia przypadająca na jedną osobę (z 18,9 m² do 20,0 m²), poprawiły się również wskaźniki dotyczące wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczno-sanitarne (np. dostęp do bieżącej wody, ubikację czy łazienkę). Z poprawą warunków zamieszkania w gminie wiąże się ponadto zwiększenie odsetka ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków. W latach 2010-2014 wskaźniki obrazujące dostęp do infrastruktury sieciowej poprawiły się aż o 32,3 punktów procentowych w przypadku wodociągu (obecnie korzysta z niego 96,9% mieszkańców) oraz o 4,4 pkt proc. w przypadku kanalizacji (korzysta z niej 26,5% ludności).

Należy jednak zaznaczyć, iż zanotowana poprawa warunków mieszkaniowych w gminie Rozogi jest w dużej mierze wynikiem indywidualnych działań bardziej zamożnych mieszkańców, którzy decydują się na budowę domów jednorodzinnych na użytek własny. Dlatego też wyzwaniem dla władz samorządu lokalnego pozostaje kwestia zapewnienia

¹⁸ W momencie tworzenia diagnozy, dane za 2015 r. nie były jeszcze dostępne.

odpowiednich warunków mieszkaniowych dla najuboższej ludności. W zasobach komunalnych znajduje się 36 mieszkań. W 2015 roku liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne wyniosła dziewięć, natomiast na mieszkanie socjalne oczekiwało siedem osób.

Zadania gminy w zakresie utrzymania w należytym stanie zasobów mieszkaniowych oraz sprawnego funkcjonowania urzędów komunalnych wykonuje komórka organizacyjna Urzędu Gminy w Rozogach (aktualnie jest to Referat Rozwoju Lokalnego, Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska) we współpracy z Zakładem Gospodarki Komunalnej w Rozogach.

Edukacja, kultura i sport

Do zadań własnych gminy, zgodnie z art. 7 pkt 8 ustawy o samorządzie gminnym, należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie edukacji. Realizując zadania ustawowe, Samorząd Gminy Rozogi prowadzi 5 placówek oświatowych. Są to następujące:

- ✓ Przedszkole Samorządowe w Rozogach „Kraina Uśmiechu”,
- ✓ Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Rozogach,
- ✓ Zespół Szkół w Rozogach, który obejmuje:
 - Gimnazjum im. ks. Jana Twardowskiego w Rozogach,
 - Liceum Ogólnokształcące w Rozogach,
 - Zasadniczą Szkołę Zawodową w Rozogach,
- ✓ Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dąbrowach (w jego skład wchodzi Przedszkole Samorządowe oraz Szkoła Podstawowa),
- ✓ Szkoła Podstawowa w Klonie (z oddziałem przedszkolnym).

Przy szkołach w Rozogach, Dąbrowach i Klonie zlokalizowane zostały sale gimnastyczne oraz wielofunkcyjne boiska sportowe do gry w piłkę ręczną, siatkową i koszykówkę.

Jak widać, na terenie gminy dostępne są placówki zapewniające opiekę przedszkolną, nauczanie na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, a także ponadgimnazjalnym. Ponadto samorząd gminny prowadzi dwie instytucje kultury: Gminną Bibliotekę Publiczną (GBP) oraz Gminny Ośrodek Kultury (GOK).

Biblioteka ma swoją siedzibę w Rozogach oraz trzy filie – w Dąbrowach, Farynach i Klonie. Oprócz podstawowych zadań związanych z udostępnianiem zbiorów bibliotecznych oraz promocją czytelnictwa, GBP prowadzi również szereg innych działań, np. lekcje regionalne, konkursy poetyckie, spektakle teatralne. Natomiast druga z wymienionych instytucji kultury, Gminny Ośrodek Kultury, również ma swą siedzibę w Rozogach, a ponadto w jego strukturze organizacyjnej znajdują się świetlice wiejskie w miejscowościach: Borki Rozowskie, Faryny, Klon, Kowalik, Księży Lasek, Kwiatuszki Wielkie, Łuka, Orzeszki, Spaliny Wielkie, Wilamowo i Występ. Ośrodek organizuje zajęcia dla dzieci, młodzieży i seniorów oraz liczne imprezy cykliczne dla mieszkańców gminy. Przy GOK działają zespoły ludowe – Zespół Pieśni i Tańca „Kurpie” oraz Zespół Folklorystyczny „Babskie Olekanie”, a także Klub Seniora.

Działania służące upowszechnianiu edukacji, kultury i sportu na terenie gminy Rozogi prowadzą ponadto organizacje pozarządowe. Wymienić w tym miejscu należy najbardziej aktywne stowarzyszenia, które angażują się w różnorodne projekty i akcje na rzecz aktywizacji, integracji i rozwoju wspólnot lokalnych, w szczególności:

- ✓ Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi Klon i Okolic (z siedzibą w Klonie, działa od 2004 roku, posiada status Organizacji Pożytku Publicznego od 2006 roku),
- ✓ Stowarzyszenie „Nasze Jutro” (z siedzibą w Farynach, zarejestrowane w 2012 roku, od 2015 r. ma status OPP),
- ✓ Stowarzyszenie „Zielona Alternatywa” (również z siedzibą w Farynach, zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym w styczniu 2015 r.),
- ✓ Stowarzyszenie „Kurpiowskie Pogranicze” (z siedzibą w Dąbrowach, zarejestrowane w kwietniu 2015 r.).

Ponadto należy wymienić kluby sportowe działające na terenie gminy. Są to: Uczniowski Klub Sportowy „Rozogi”, w którym młodzież trenuje piłkę ręczną oraz bierze udział w wojewódzkiej lidze piłki ręcznej młodzików, a także dwie drużyny uczestniczące w lidze halowej piłki nożnej – GKS Rozogi i KS Wilamowo.

Rozwojowi kultury fizycznej i sportu wśród mieszkańców oraz aktywnej turystyki na terenie gminy sprzyjają lasy i czyste powietrze, a także wyznaczone szlaki: międzyregionalna ścieżka rowerowa biegnąca trasą Szczytno – Rozogi – Myszyniec, trasa piesza tzw. „Szlak Mazursko-Kurpiowski”, trasa rowerowa Juranda o dł. 87 km, a także szlak spacerowy przystosowany do uprawiania *nordic walking*.

Opieka zdrowotna

Zasadniczym elementem opieki zdrowotnej w Polsce są obecnie lekarze pierwszego kontaktu, realizujący podstawową opieką zdrowotną (POZ). Zawiera się w niej leczenie oraz profilaktyka chorób, rehabilitacja, orzekanie o stanie zdrowia, a także zapewnienie pacjentom opieki pielęgniarki środowiskowej oraz położnej. Ponadto w krajowym systemie opieki zdrowotnej przewiduje się szereg innych rodzajów świadczeń, np. ambulatoryjną opiekę specjalistyczną, leczenie szpitalne oraz ratownictwo medyczne.

Na terenie gminy działają dwie przychodnie, w których przyjmują lekarze rodzinni – NZOZ „Przychodnia rodzinna” oraz NZOZ „Polmed”, obie z siedzibą w Rozogach. Dostępny jest również lekarz ginekolog oraz stomatolog, a także jedna placówka apteczna.

Najbliższy szpital znajduje się w Szczytnie (odległość ok. 27 km z Rozóg). Jest to Zespół Opieki Zdrowotnej będący jednostką organizacyjną powiatu. W strukturze szpitala funkcjonują następujące oddziały: izba przyjęć, oddział wewnętrzny, chirurgiczny z pododdziałem urazowo-ortopedycznym, dziecięcy, położniczo-ginekologiczny oraz oddział intensywnej terapii. Ponadto działają tu poradnie specjalistyczne: kardiologiczna, położniczo-ginekologiczna, chirurgiczna oraz urazowo-ortopedyczna, a także dział rehabilitacji.

W odległości ok. 50 km od Rozóg znajduje się Mazowiecki Szpital Specjalistyczny im. dra Józefa Psarskiego w Ostrołęce, który dysponuje nowoczesnym oddziałem ratunkowym oraz 16. specjalistycznymi oddziałami szpitalnymi. W ramach tej placówki działają Szpital Specjalistyczny oraz Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy, zapewniające szeroki wachlarz usług w zakresie specjalistyki, rehabilitacji, medycyny pracy oraz diagnostyki RTG, USG i laboratorium.

Bezpieczeństwo publiczne

Na bezpieczeństwo publiczne wpływa ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego, a także przed zjawiskami mogącymi zakłócić

normalne funkcjonowanie obywateli, godzącymi w ogólnopryjęte normy postępowania¹⁹. Na terenie gminy Rozogi bezpieczeństwa mieszkańców chronią:

- Komenda Powiatowa Policji w Szczytnie, której zadaniem jest pilnowanie przestrzegania prawa i ściganie przestępców oraz zapewnienie ochrony i pomocy w sytuacjach kryzysowych zarówno wobec ludzi jak i mienia; w strukturze Komendy działają: Wydział Dochodzeniowo-Śledczy, Kryminalny, Patrolowo-Interwencyjny i Ruchu Drogowego oraz Wydział Prewencji, w ramach którego funkcjonuje Zespół Dzielnicowych – gminę Rozogi obsługuje jeden dzielnicowy.
- Ochronę przeciwpożarową na terenie gminy Rozogi zabezpieczają Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Szczytnie oraz pięć jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych: OSP Rozogi należące do Krajowego systemu Ratowniczo-Gaśniczego, a także OSP Dąbrowy, Faryny, Klon i Wilamowo.

Należy również wspomnieć o istnieniu inspekcji powiatowych, które nadzorują wybrane obszary działalności osób i firm, wpływające bezpośrednio na bezpieczeństwo mieszkańców gminy Rozogi. Są to trzy ważne instytucje mające swe siedziby w Szczytnie: Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego oraz Powiatowy Inspektorat Weterynarii. Na poziomie powiatu działa ponadto Komisja Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego która realizuje zadania Starosty Szczywieńskiego w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami oraz strażami.

System pomocy i wsparcia

Podstawową jednostką organizacyjną w systemie pomocy społecznej jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rozogach. Realizuje on ustawowe zadania gminy w zakresie pracy z osobami i rodzinami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej, polegające w szczególności na przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń (np. zasiłek celowy, zasiłek okresowy); pracy socjalnej; analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej; realizacji zadań wynikających z rozeznanych potrzeb społecznych; rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. GOPS prowadzi również zadania wynikające m.in. z ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, ustawy o świadczeniach rodzinnych, ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, ustawy o dodatkach mieszkaniowych, a także inne działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

GOPS zatrudnia na stałe 12 pracowników, w tym 3 pracowników socjalnych obsługujących 3 rejony opiekuńcze, a także 1 asystent rodziny, który obejmuje wsparciem rodziny doświadczające trudności opiekuńczo-wychowawczych oraz zagrożone odebraniem dzieci do pieczy zastępczej. GOPS zapewnia usługi opiekuńcze dla osób, które w sytuacji niemożności zabezpieczenia opieki ze strony rodziny, ze względu na wiek oraz zły stan zdrowia spowodowany przewlekłymi chorobami lub niepełnosprawnością, wymagają pomocy w podstawowych czynnościach pielęgnacyjnych, higienicznych i gospodarczych. Ponadto przy

¹⁹ encyklopedia.pwn.pl/haslo/3876790/bezpieczenstwo-publiczne.html

GOPS działa Ośrodek Wsparcia, w ramach którego mieszkańcy mogą korzystać z bezpłatnego poradnictwa psychologicznego.

Drugą jednostką organizacyjną pomocy społecznej, która ma swoją siedzibę na terenie gminy, jest Środowiskowy Dom Samopomocy w Orzeszkach. Podmiotem prowadzącym placówkę jest Gmina Rozogi. ŚDS zapewnia wsparcie dla 45 osób przewlekle psychicznie chorych, upośledzonych umysłowo oraz wykazujących inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych zamieszkujących na terenie gminy. Ośrodek prowadzi zajęcia służące nabywaniu i rozwijaniu przez podopiecznych umiejętności niezbędnych do prowadzenia samodzielnego życia, zapewnia wsparcie psychologiczne i terapeutyczne, opiekę lekarską i pielęgniarską, a także rehabilitację społeczno-zawodową.

Ważny element lokalnego systemu polityki społecznej stanowią ponadto Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Zespół Interdyscyplinarny w Rozogach, którego celem jest organizowanie, integrowanie i koordynowanie służb, instytucji i specjalistów w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Mieszkańcy gminy mogą ponadto korzystać z oferty podmiotów działających na terenie powiatu, które mają swoją siedzibę w Szczytnie, m.in. Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej oraz SP ZOZ Przychodni Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia.

Powyższa lista nie wyczerpuje katalogu instytucji oferujących pomoc i wsparcie, bowiem w szerokim ujęciu system obejmuje również instytucje rynku pracy, jednostki oświatowe i inne, które na co dzień współpracują ze sobą (ze względu na zbieżne cele oraz obsługę tych samych klientów). Istotne znaczenie w lokalnym systemie pomocy i wsparcia mają działania w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej realizowane przez instytucje rynku pracy. Do tej grupy należy zaliczyć m.in. Powiatowy Urząd Pracy w Szczytnie, Ochotniczy Hufiec Pracy, agencje zatrudnienia oraz instytucje szkoleniowe.

W ramach badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców gminy, poddano ocenie wybrane segmenty usług społecznych. Warto zasygnalizować dominujące opinie respondentów, pamiętając jednak, że badania mają charakter bardziej poglądowy niż reprezentatywny i nie da się ich uogólnić na całą społeczność gminy.

Wysoko oceniana jest dostępność i jakość usług opieki zdrowotnej – 52,5% respondentów zaznaczyło ocenę dobrą, 12,5% bardzo dobrą, zaś tylko 8,3% - złą. W przypadku zajęć pozalekcyjnych i rozwijających zainteresowania, 44,2% uważa, że oferta jest zbyt skromna, 27,5% - że jest duży wybór, każdy znajdzie coś dla siebie, natomiast 21,7% nie ma zdania. Ocena działań kulturalnych: 45% badanych sądzi, że dzieje się zbyt mało i należy zwiększyć ofertę kulturalną; 19,2% uważa, że dzieje się dużo i oferta jest bogata; 35,8% nie ma zdania. Średnio oceniana jest dostępność usług specjalistycznych świadczonych przez np. prawnika, psychologa, pedagoga, doradcy zawodowego czy instytucji pomocowych. Większość badanych – 35,8% wskazało odpowiedź „dostatecznie”, 30% - źle; natomiast 20,8% ocenia tę dostępność dobrze lub bardzo dobrze. Ponadto większość respondentów, 50,8% uważa, że oferta usług społecznych dla osób starszych i niepełnosprawnych (np. zajęcia, domy opieki dziennej, kluby seniora) jest wystarczająca, zapewnia im możliwości rozwoju. Odmiennego zdania jest 28,3% badanych, którzy wskazali, iż takich usług jest za mało, a potrzeby osób starszych i niepełnosprawnych są pomijane w społeczeństwie. Natomiast 20,8% osób nie ma zdania na ten temat. Ocenie poddano również ofertę szkoleń dla osób bezrobotnych i

zagrożonych bezrobociem. Prawie połowa ankietowanych (45%) uważa, że organizowanych jest zbyt mało szkoleń; 17,5% - że bezrobotni mają szeroką ofertę szkoleń zawodowych i doszkalających; nie ma zdania 37,5% badanych.

4. Wyzwania lokalnej polityki społecznej

Niniejsza strategia podejmuje szeroko rozumianą tematykę przeciwdziałania oraz likwidacji przyczyn i następstw problemów społecznych, których doświadczają mieszkańcy gminy Rozogi. A zatem jej założenia dotyczą zasadniczo całej wspólnoty lokalnej, jednak w szczególności obejmują osoby, które:

- ✓ żyją w niekorzystnych warunkach ekonomicznych (ubóstwo materialne);
- ✓ nie zostały wyposażone w kapitał życiowy umożliwiający im normalną pozycję społeczną, odpowiedni poziom kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny;
- ✓ nie posiadają dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał życiowy, jego rozwój i pomnażanie;
- ✓ posiadają cechy utrudniające im korzystanie z powszechnych zasobów społecznych (np. ze względu na zaistnienie uzależnienia, podeszły wiek, niepełnosprawność czy długotrwałą chorobę);
- ✓ są przedmiotem niszczącego działania innych osób lub podmiotów (polegającego na stosowaniu przemocy, szantażu, dyskryminacji itp.)²⁰.

Powyższe aspekty w istotny sposób determinują wykluczenie społeczne osób i całych rodzin. Dlatego w oparciu o te kryteria wyodrębniono w gminie Rozogi grupy społeczne znajdujące się w trudniejszej sytuacji (względem ogółu ludności), które poddano następnie bardziej wnikliwej analizie.

4.1. Wykluczenie społeczne w świetle danych ośrodka pomocy społecznej

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości²¹. Przesłanek zagrożenia wykluczeniem społecznym obywateli należy więc poszukiwać w powodach udzielania pomocy społecznej (wymienia je art. 7 ustawy o pomocy społecznej, który zawiera otwarty katalog przesłanek do objęcia wsparciem). Są to w szczególności: ubóstwo; sieroctwo; bezdomność; bezrobocie; niepełnosprawność; długotrwała lub ciężka choroba; przemoc w rodzinie; potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi; potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych; trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy w związku z tymi okolicznościami; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; alkoholizm lub narkomania; zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa; klęska żywiołowa lub ekologiczna.

20 *Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski*, Rada Ministrów, Warszawa 2004, s. 22-23.

21 Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

Analiza Oceny zasobów pomocy społecznej (OZPS) sporządzonej przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rozogach za 2015 rok pozwala stwierdzić, iż dotkniętych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym w gminie może być nawet ponad 440 rodzin, w tym prawie 1 600 osób, czyli częściej niż co czwarty mieszkaniec. Co prawda w ostatnich latach ogólna liczba osób w rodzinach otrzymujących wsparcie GOPS zmalała, to niepokojący jest fakt, iż osoby długotrwale korzystające z pomocy w 2015 r. stanowiły ponad 62% świadczeniobiorców, a ponadto wzrosła ich ogólna liczba oraz odsetek, który dwa lata wcześniej wynosił 56%.

Tabela 2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej w gminie Rozogi w latach 2013-2015 według powodów wsparcia

Wyszczególnienie	2013		2014		2015	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Osoby i rodziny, którym udzielono pomocy i wsparcia:						
Klienci GOPS, którym przyznano świadczenia pieniężne i/lub niepieniężne	555	2 181	428	1 624	442	1 598
Powody udzielania pomocy i wsparcia:						
ubóstwo	190	903	208	983	215	973
bezrobocie	173	716	201	764	198	746
niepełnosprawność	61	112	84	226	89	209
długotrwała lub ciężka choroba	97	401	40	124	57	141
bezradność w sprawach opiekuńczych.	0	0	11	39	8	29
alkoholizm	0	0	0	0	0	0
narkomania	0	0	0	0	0	0
potrzeba ochrony macierzyństwa	27	X	26	X	22	X
w tym: wielodzietność	27	X	26	X	22	X
bezdomność	2	2	2	2	1	1
opuszczenie zakładu karnego	1	1	0	0	0	0
zdarzenia losowe	1	1	1	4	0	0
klęski żywiołowe i ekologiczne	0	0	0	0	0	0
sieroctwo	0	0	0	0	0	0
przemoc w rodzinie	0	0	0	0	0	0
ochrona ofiar handlu ludźmi	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie OZPS 2015.

W świetle statystyki GOPS, mieszkańców gminy dotyczą najczęściej następujące problemy: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba. Wynikające z nich trudne sytuacje życiowe są przesłanką do udzielania świadczeń z pomocy społecznej o charakterze pieniężnym lub niepieniężnym. Do pierwszej kategorii zalicza się zasiłki: stały, okresowy i celowy; zasiłek i pożyczkę na ekonomiczne usamodzielnienie oraz wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Świadczenia o charakterze niepieniężnym to m.in. praca socjalna, pomoc rzeczowa, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne

ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, ośrodkach wsparcia i rodzinnych domach pomocy; specjalistyczne usługi opiekuńcze; mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu opieki społecznej oraz pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Rodzaj, forma i rozmiar udzielanych przez GOPS świadczeń są adekwatne do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy oraz odpowiadają celom i możliwościom pomocy społecznej w gminie.

Warto nadmienić, iż skala i zakres udzielanej pomocy społecznej są dość zróżnicowane pod względem terytorialnym. Według danych za 2015 r., ze świadczeń nie korzystali mieszkańcy dwóch miejscowości (Antonia i Lipniak), natomiast w pozostałych odsetek klientów GOPS wahał się od zaledwie 12,5% w Wysokim Grądzie i 13,7% w Borkach Rozowskich, aż do 69,2% w Kiełbasach oraz 73,5% w Kilimanach.

4.2. Bezrobocie i bierność zawodowa

Problemem społecznym wysuwającym się na pierwszy plan w gminie Rozogi jest bezrobocie. Jego przyczyny są zróżnicowane: najczęściej składają się na nie kwestie koniunkturalne związane z kondycją gospodarczą państwa i regionu; instytucjonalne wiążące się m.in. z istniejącymi rozwiązaniami prawnymi oraz polityką fiskalną państwa (np. relatywnie wysokie koszty pracy), a także czynniki indywidualne wynikające głównie z cech i postaw osób bezrobotnych, warunkujące długość okresu pozostawania bez zatrudnienia. Co prawda, w ostatnich latach skala bezrobocia w gminie znacząco zmalała (patrz: tabela nr 1 na str. 14), to jednak patrząc przez pryzmat sytuacji pojedynczego człowieka, szczególnie widać wielowymiarowość tego problemu oraz konsekwencje, jakie niesie ze sobą dla osób nim dotkniętych oraz ich rodzin. Brak stałego zatrudnienia nie pozwala wielu osobom i rodzinom zaspokoić ich podstawowych potrzeb, a także przyczynia się do nasilenia frustracji, ubóstwa, dysfunkcji oraz wycofania się z życia społecznego. Trudności te pogłębiają się w miarę przedłużania się okresu bezrobocia, niejednokrotnie powodując szereg poważnych następstw, w tym patologii oraz degradacji środowisk rodzinnych.

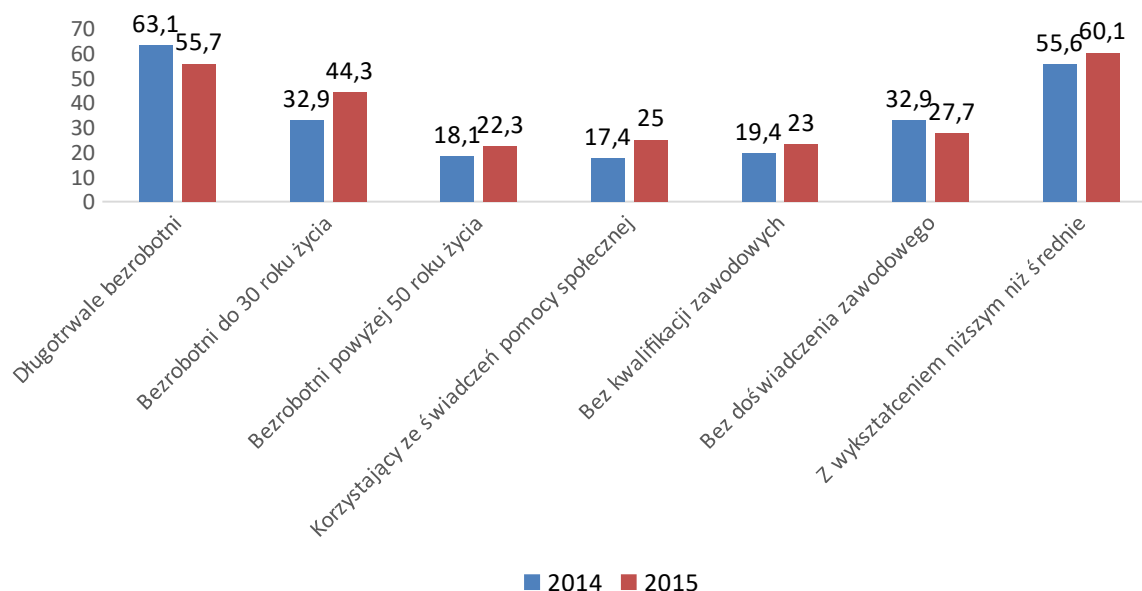
Według 83,3% respondentów badania ankietowego, bezrobocie jest dominującą kwestią społeczną na terenie gminy. Ponadto 90% badanych uważa, że bezrobocie jest problemem poważnym, a zatem wymaga zintensyfikowanych działań zaradczych.

Poniższa analiza będzie dotyczyła tzw. bezrobocia rejestrowanego – dane pochodzące z Powiatowego Urzędu Pracy w Szczytnie, na których się opiera, nie pozwalają na precyzyjne określenie skali szerszego zjawiska jakim jest brak zatrudnienia. Należy bowiem pamiętać, że osoby zarejestrowane w PUP to jedynie część mieszkańców, którzy nie posiadają pracy i jej aktywnie poszukują. W tej grupie mogą znajdować się również osoby pracujące w „szarej strefie” oraz zarejestrowane tylko dla ubezpieczenia zdrowotnego.

Według statystyk PUP za 2015 rok największą grupę zarejestrowanych z terenu gminy Rozogi stanowiły osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe lub niższe (178 osób; 60,1% ogółu bezrobotnych), osoby długotrwale bezrobotne (165; 55,7%), a także młodzież do 30 roku życia (131 osób; 44,3%), przy czym w przypadku ostatniej z wymienionych grup, względem roku poprzedniego, nastąpił wzrost odsetka o ponad 11 punktów procentowych. Czynnikiem sprzyjającym pozostawaniu bez pracy były ponadto brak doświadczenia zawodowego oraz brak kwalifikacji zawodowych.

Należy nadmienić, iż obecnie do grupy bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy zalicza się osoby posiadające co najmniej 1 dziecko do 6 r.ż. lub co najmniej 1 dziecko niepełnosprawne do 18 r.ż. Na koniec 2015 roku, w liczbie 62, stanowiły one 21% wszystkich zarejestrowanych z terenu gminy. Co również ważne, w tej grupie kobiety stanowiły aż 85,5% osób. Informacja ta może potwierdzać istnienie bariery równości kobiet i mężczyzn na rynku pracy, związanej z nierównym podziałem obowiązków rodzinnych i domowych. Problem ten jest warunkowanym m.in. wciąż obecnymi w lokalnym środowisku stereotypowymi wzorami ról społecznych. Mężczyźni czują się w mniejszym stopniu odpowiedzialni za swoje rodziny, jednocześnie częściej pracują zawodowo oraz podejmują się innych zajęć, nierzadko uzurpują też sobie prawo do decydowania o finansach domowych. Kobiety mają przez to mniejsze szanse na aktywizację zawodową oraz znajdują się w gorszej sytuacji ekonomicznej, niż ich mężowie czy partnerzy. Częściej do GOPS-u po pomoc udają się właśnie kobiety – w 2015 roku świadczeniobiorcami pomocy społecznej w wieku produkcyjnym były 152 kobiety oraz 98 mężczyzn (pomimo, że w ogólnej liczbie ludności gminy w wieku produkcyjnym kobiety stanowiły mniejszość – 44,3%).

Wykres 2. Udział (w %) wybranych kategorii osób w ogólnej liczbie bezrobotnych zamieszkujących gminę Rozogi według stanu na koniec 2014 i 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Szczytno.

Do kategorii bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy zalicza się ponadto osoby z niepełnosprawnościami. Na koniec 2015 roku, w liczbie 13, stanowiły one zaledwie 4,4% ogółu bezrobotnych zamieszkujących gminę Rozogi. W przypadku tej grupy społecznej problemem nie jest bezrobocie (w rozumieniu ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy), ale bierność zawodowa. Jak podaje GUS, wg Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 w woj. warmińsko-mazurskim w III kw. 2015 r. wyniósł 48,4%, zaś wśród osób z niepełnosprawnością – 21,2%. Dość często osoby z niepełnosprawnościami posiadają źródło dochodu w postaci renty, renty socjalnej lub zasiłku stałego, przez co nie spełniają ustawowej definicji osoby bezrobotnej. Nie oznacza to jednak, że nie mogą i nie chcą pracować.

Osoby z niepełnosprawnością, nawet pomimo orzeczonej całkowitej niezdolności do pracy, mogą być zatrudnione w warunkach pracy chronionej lub na „otwartym” rynku pracy, na odpowiednio dostosowanym stanowisku. Jednak bariery, których doświadczają na co dzień, utrudniają im wejście na rynek pracy, skuteczne zdobycie zatrudnienia lub jego utrzymanie. Są to przede wszystkim czynniki środowiskowe związane z niską świadomością społeczną, stereotypami oraz barierami funkcjonalnymi i komunikacyjnymi, obecnymi również w zakładach pracy (np. przekonanie o niższej produktywności osób niepełnosprawnych, obawa przed wyższymi kosztami zatrudnienia, mała liczba dostosowanych miejsc pracy). Ponadto w rodzinach osób niepełnosprawnych i ich najbliższym otoczeniu obserwuje się zjawiska, które sprzyjają izolacji oraz blokowaniu aktywności zawodowej (np. nadopiekuńczość rodziców, poczucie wstydu, niezrozumienie potrzeb osób niepełnosprawnych, pogląd, że nie poradzą sobie na rynku pracy). Drugą istotną grupę czynników stanowią bariery indywidualne, m.in. rodzaj i stopień dysfunkcji danej osoby, niski poziom wykształcenia, brak kwalifikacji i doświadczenia zawodowego, małe znaczenie pracy jako wartości w życiu, a także bariery psychologiczne takie jak niska samoocena, brak wiary we własne siły.

Wiele spośród wymienionych wyżej indywidualnych barier aktywności zawodowej odnosi się również do osób nie doświadczających niepełnosprawności. Wydaje się, iż jednym z najpoważniejszych wyzwań jest brak chęci i gotowości do podjęcia zatrudnienia, który powoduje, iż mieszkańcy gminy rejestrujący się w PUP jako bezrobotni są często kwalifikowani do III profilu pomocy. Na koniec 2015 roku co trzeci bezrobotny został zaliczony do grupy „oddalonych od rynku pracy”, w stosunku do których konieczne jest zastosowanie odpowiednich form pomocy takich jak Program Aktywizacja i Integracja, programy specjalne, skierowanie do zatrudnienia wspieranego u pracodawcy lub podjęcia pracy w spółdzielni socjalnej zakładanej przez osoby prawne. Ponad 65% bezrobotnych z terenu gminy stanowiły osoby zakwalifikowane do II profilu, czyli wymagający wsparcia i pomocy w aktywizacji zawodowej (poprzez usługi i instrumenty rynku pracy), natomiast zaledwie siedmiu bezrobotnym, jako osobom aktywnym, przyznano I profil przewidujący pośrednictwo pracy oraz w uzasadnionych przypadkach poradnictwo zawodowe i inne formy pomocy.

4.3. Dysfunkcje społeczne

Dysfunkcja, według słownika języka polskiego, oznacza „nieprzystosowanie czegoś do pełnienia określonych funkcji”, zaś w sensie biologicznym – „nieprawidłowe funkcjonowanie komórki, tkanki, narządu lub całego organizmu”²². Z punktu widzenia lokalnej polityki społecznej dysfunkcjami będą zjawiska, które w sposób negatywny wpływają na funkcjonowanie społeczeństwa. Wiążą się one z naruszeniami prawa oraz powszechnie przyjętych norm, a także bardzo często z degradacją psychiczną i/lub fizyczną osób (zaburzenia relacji interpersonalnych, rozpad więzi rodzinnych, chroniczny stres, zaburzenia zdrowotne itp.). Wśród dysfunkcji społecznych należy wskazać w szczególności zjawiska takie jak przemoc w rodzinie, uzależnienia oraz przestępczość.

Jeżeli chodzi o skalę i zasięg poszczególnych rodzajów dysfunkcji w populacji, za najpoważniejszy problem gminy Rozogi można uznać uzależnienia od substancji psychoaktywnych, zwłaszcza od alkoholu i narkotyków. Wiążą się one z poważnymi zaburzeniami psychosomatycznymi u osób (nad)używających tych substancji, a także

22 <http://sjp.pwn.pl/slownik/2555725/dysfunkcja>.

dezorganizacją życia rodzinnego, środowiska pracy oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego. Duża część przestępstw, w tym przemoc wobec członków rodziny, jest popełnianych pod wpływem substancji psychoaktywnych.

Według 42,5% respondentów badania ankietowego, uzależnienia od alkoholu, narkotyków i leków są dominującą kwestią społeczną na terenie gminy. Ponadto 50,8% badanych uważa, że uzależnienia są problemem poważnym, a zatem wymagają zintensyfikowanych działań zaradczych.

Analizując zagadnienie uzależnień należy jednak pamiętać, że problem ten dotyczy nie tylko osób wykazujących silną, nabytą potrzebę zażywania konkretnych substancji, ale również wykonywania określonych czynności (np. uprawianie hazardu, oglądanie telewizji, korzystanie z internetu, robienie zakupów, granie w gry komputerowe). Uzależnienia behawioralne też są niebezpieczne i mogą prowadzić do wielu negatywnych konsekwencji dla osoby uzależnionej oraz jej najbliższych.

Najlepiej rozpoznane w gminie są problemy alkoholowe, zaś szacunkowa osób wymagających pomocy z tego powodu (w oparciu o rozeznanie GKRPA i pracowników GOPS) kształtuje się następująco: 111 mieszkańców to osoby uzależnione, 218 – nadużywające alkoholu, ponad 300 – współuzależnione²³. Daje to ponad 5,6% uzależnionych i nadużywających, zaś łącznie ponad 10% mieszkańców gminy doświadczających problemów alkoholowych. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych objęła swoimi działaniami 138 osób w 2015 roku oraz 134 osoby w roku poprzednim, w tym m.in. przeprowadzono łącznie 75 rozmów motywujących, zmierzających do podjęcia terapii i leczenia przez osoby uzależnione lub współuzależnione; zlecono wykonanie przez biegłych sądowych 22 badań specjalistycznych w przedmiocie uzależnienia od alkoholu, a także skierowano 19 wniosków do Sądu Rejonowego w Szczytnie o orzeczenie obowiązku leczenia odwykowego. Natomiast jak podaje Komenda Powiatowa Policji w Szczytnie, w 2015 roku jej funkcjonariusze podjęli szereg działań interwencyjnych wobec osób i rodzin z problemami alkoholowymi, w tym: przeprowadzono 80 interwencji domowych, zatrzymano 12 osób pod wpływem alkoholu do wytrzeźwienia, a także ujawniono 25 nietrzeźwych kierujących, z tego 14 rowerzystów.

Skala innych uzależnień jest najprawdopodobniej znacznie niższa (oprócz nikotynizmu) i chociaż brakuje lokalnych diagnoz w tym zakresie, posługując się raportami z badań ogólnokrajowych²⁴ można szacować, że:

- papierosy pali 24,4% dorosłych mieszkańców oraz 15,5% młodzieży w wieku 16-24 lat;
- odsetek osób zażywających narkotyki jest relatywnie niski – wynosi mniej niż 1,3%;
- około 1% mieszkańców ma poważny problem z hazardem, a niespełna 4% jest zagrożonych uzależnieniem;

23 Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 2016 rok (s. 3), stanowiący załącznik do uchwały nr XI/77/15 Rady Gminy Rozogi z dnia 29 grudnia 2015 roku.

24 Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych, oprac. B. Badora, M. Gwiazda, M. Herrmann, J. Kalka, J. Moskalewicz, CBOS, Warszawa 2012; *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2015; Raport z badania *Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2013*, zrealizowanego przez CBOS na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

- 0,3% osób jest uzależnionych od internetu, a 2,5% zagrożonych uzależnieniem; problem dotyczy głównie dzieci i młodzieży w wieku poniżej 25 lat – wśród nastolatków co dziesiąty należy do grupy zagrożonych lub już uzależnionych od internetu.

Kolejną, szczególnie istotną dla służb społecznych kwestią jest zjawisko przemocy w rodzinie, ponieważ stosowanie jej przez członka rodziny destabilizuje funkcjonowanie całego systemu rodzinnego, a skutkami są nie tylko bezpośrednie szkody w sferze zdrowia fizycznego i psychicznego, ale również długotrwałe i dramatyczne konsekwencje dla rozwoju dzieci.

Przemoc w rodzinie charakteryzują cztery istotne aspekty:

- intencjonalność – działania sprawcy mają zamierzony i celowy charakter, służąc uzyskaniu kontroli, władzy oraz bezwzględnego posłuszeństwa;
- dysproporcja sił – wyraża się w przewadze sprawcy nad ofiarą, która może mieć charakter psychiczny, fizyczny, ekonomiczny, społeczny czy kulturowy; przewaga ta sprzyja poczuciu bezkarności sprawcy i zarazem bezradności i bezbronności ofiary;
- naruszanie praw i dóbr osobistych – np. prawa do szacunku, ochrony zdrowia, kontaktów z rodziną;
- powodowanie cierpienia i szkód.

Przemoc w rodzinie może przyjmować różnorodne formy: fizyczną (np. popychanie, szarpanie, wykręcanie rąk, bicie), psychiczną (np. wyzwiska, groźby, ośmieszanie, krytykowanie, poniżanie), seksualną, ekonomiczną czy materialną. Specyfika tego zjawiska powoduje, iż jest ono trudne do rozpoznania, aczkolwiek szereg działań podjętych przez władze publiczne w ciągu ostatnich lat, w tym powołanie i prowadzenie Zespołu Interdyscyplinarnego w Rozogach, przyczyniają się do lepszego diagnozowania oraz rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie. W latach 2013-2015 Zespół otrzymał do rozpatrzenia łącznie 52 Niebieskie Karty. W 92% przypadków sprawcami przemocy w rodzinie byli mężczyźni.

Uzależnienie i przemoc domowa mogą być przyczyną niewydolności opiekuńczo-wychowawczej rodzin z dziećmi. Inne problemy, które często współwystępują w rodzinach dysfunkcyjnych, to ubóstwo w sferze materialnej i intelektualnej, bierność społeczno-zawodowa, niedojrzałość emocjonalna rodziców, nieumiejętność pełnienia ról rodzicielskich i małżeńskich, niski poziom kompetencji interpersonalnych. Problemy te przenoszą się na otoczenie sąsiedzkie oraz środowisko szkolne. W odniesieniu do dzieci i młodzieży skutkiem negatywnych zjawisk są m.in. zaburzenia emocjonalne, schorzenia zdrowotne, trudności w przystosowaniu się do środowiska oraz w kontaktach z innymi ludźmi, mogące objawiać się depresją, nerwicami lub nadpobudliwością, zachowaniami agresywnymi i ryzykownymi, niską motywacją do nauki oraz słabymi wynikami w szkole, a także brakiem pasji i zainteresowań. Konsekwencją dysfunkcji systemu rodzinnego są ponadto przypadki ograniczania władzy rodzicielskiej przez sąd oraz umieszczania dzieci w pieczy zastępczej. Obecnie (w 2016 roku) Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rozogach obejmuje wsparciem 3 rodziny, których dzieci przebywają w rodzinach zastępczych.

4.4. Problemy osób starszych, chorujących i niepełnosprawnych

Częściowe lub całkowite ograniczenie zdolności danej osoby do samodzielnej egzystencji (w wymiarze indywidualnym i społecznym) stanowi poważną barierę w wypełnianiu podstawowych ról w środowisku rodzinnym, miejscu zamieszkania czy pracy. Powodem może być obniżona sprawność ruchowa, sensoryczna (zmysłowa), intelektualna, psychofizyczna, komunikowania się i/lub funkcjonowania w społeczeństwie spowodowana wadami wrodzonymi, przewlekłymi chorobami, przebytymi urazami i wypadkami, a także obniżaniem się sprawności fizycznej i umysłowej wraz ze starzeniem się organizmu.

Faktyczna sytuacja życiowa osób starszych (w wieku powyżej 60 lat²⁵), przewlekle chorujących oraz osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności jest zróżnicowana, niemniej czynniki takie jak podeszły wiek, osłabiona zdrowotność czy obniżona sprawność organizmu stanowią zwykle przyczynę do marginalizacji i izolacji społecznej. Mieszkańcy gminy zaliczający się do wyżej wymienionych grup uskarżają się w szczególności na utrudniony dostęp do usług społecznych, zwłaszcza opieki zdrowotnej, bariery architektoniczne, niskie emerytury i świadczenia socjalne, brak wsparcia ze strony rodziny i sąsiadów, niską akceptację w środowisku, a także stereotypy społeczne i dyskryminację na rynku pracy.

Należy zauważyć, iż w świetle danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rozogach, osoby w wieku poprodukcyjnym stanowią niewielki odsetek świadczeniobiorców (w 2015 r. było to 29 osób – 3,7% ogółu). W ostatnich trzech latach nie zmieniła się liczba osób korzystających ze świadczeń opiekuńczych (wynosząca 10), zaś liczba osób, za które gmina ponosiła odpłatność w związku z pobytem w domu pomocy społecznej wzrosła nieznacznie – z 7 w 2014 r. do 8 osób w 2015 r. Bardziej liczną grupę korzystających z pomocy i wsparcia GOPS stanowiły natomiast osoby z niepełnosprawnościami oraz ich rodziny, których łączna liczba wyniosła 89 w 2015 r., a także doświadczające długotrwałej lub ciężkiej choroby (57 rodzin).

Jednakże w związku ze „starzeniem się społeczeństwa”, również w gminie Rozogi należy prognozować poszerzanie się kręgu osób wymagających opieki i wsparcia z powodu chorób czy ograniczonej sprawności wynikających z podeszłego wieku, przede wszystkim dlatego, że takiego wsparcia nie zapewni im środowisko rodzinne. Już dziś obserwuje się, że coraz rzadsze są rodziny wielopokoleniowe (społeczeństwo propaguje model rodziny nuklearnej), zaś dorosłe dzieci i wnuki migrują do większych miast lub za granicę w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia. W przyszłości będzie wzrastać liczba osób starszych i niepełnosprawnych wymagających opieki instytucjonalnej organizowanej przez samorząd gminy, administrację państwową lub podmioty prywatne (przedsiębiorców i organizacje pozarządowe). Omawiana zmiana wymusi tworzenie i rozwój usług społecznych dla osób starszych, przyczyniając się do powstawania nowych miejsc pracy w ramach tzw. „srebrnej gospodarki”.

25 Należy podkreślić, iż granice starości są bardzo płynne, mają wymiar indywidualny dla każdego człowieka, ponieważ z innym tempem przebiega proces starzenia się (zależy to od czynników genetycznych, stylu życia, wpływów środowiskowych). Można jednak przyjąć, że wiek 60-69 lat to okres początkowej starości. Już wtedy następuje spadek zdolności adaptacyjnych organizmu, większa podatność na choroby i niepełnosprawność, a także nierzadko ograniczenie samodzielności życiowej.

4.5. Bariery aktywności społecznej i obywatelskiej

Kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego od lat pozostawia dużo do życzenia. Jego niedomagania są efektem m.in. dziedzictwa historycznego oraz niskiego i wciąż spadającego zorientowania mieszkańców na dobro wspólne. Liczba organizacji pozarządowych dynamicznie rośnie²⁶, jednakże szacuje się, że około 1/3 podmiotów nie przejawia żadnej bądź prawie żadnej aktywności, zaś partycypacja obywateli w organizacjach jest znacznie niższa niż w większości krajów uznawanych za demokracje skonsolidowane. Powodem jest słabo rozwinięty kapitał społeczny mierzony przede wszystkim poziomem zaufania, bez którego nie jest możliwa kooperacja podmiotów działających w sektorze publicznym, gospodarczym i społecznym²⁷. Raport z *Diagnozy społecznej 2015*²⁸ nie pozostawia w tym zakresie złudzeń – rozwijamy się wciąż (jako naród) molekularnie, a nie zespołowo. Rosnąca zaradność indywidualna nie idzie w parze ze wzrostem umiejętności współpracy oraz zaufania do instytucji publicznych i innych ludzi, może za wyjątkiem własnej rodziny. To znaczy, że większość Polaków jest zorientowana na poprawę własnego bytu bez oglądania się na innych i niezależnie od stanu wspólnoty²⁹.

Problem niskiej aktywności społecznej i obywatelskiej dotyczy również gminy Rozogi, co potwierdzają przeprowadzone badania ankietowe oraz warsztaty planowania strategicznego. W dominującej opinii, w społeczności gminy częste są postawy bierne, roszczeniowe, występują słabe więzi pomiędzy mieszkańcami oraz nieliczne przejawy wzajemnej pomocy i wspólnych działań.

Według 53,3% respondentów badania ankietowego, mała aktywność społeczna jest dominującą kwestią społeczną na terenie gminy. Ponadto 40% badanych uważa, że mieszkańcy mają znikomy wpływ na to, co się dzieje w gminie. Reszta ankietowanych jest odmiennego zdania – połowa respondentów sądzi, że mieszkańcy mają średni wpływ, zaś co dziesiąty badany uważa, że społeczność ma znaczący wpływ na decyzje podejmowane przez władze samorządowe.

Nie można jednak pominąć pozytywnych przejawów zaangażowania społecznego i obywatelskiego w gminie. Część z nich wymieniono wcześniej (w podrozdziale 2.4 strategii) – są to różne formy aktywności podejmowane w ramach sektora organizacji pozarządowych (działających formalnie i nieformalnie). Ponadto mieszkańcy angażują się w życie społeczności lokalnej toczące się w sołectwie (np. zabrania wiejskie, organizacja imprez środowiskowych i integracyjnych) oraz we wspólnotach religijnych, pomoc sąsiedzką, wolontariat na rzecz osób potrzebujących wsparcia, a także udział w wyborach powszechnych. Pozytywne przykłady zaangażowania obywateli w sprawy lokalne należy promować, aby zachęcać osoby w mniejszym stopniu aktywne do włączenia się w kreowanie

26 W województwie warmińsko-mazurskim liczba fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych zarejestrowanych w REGON wzrosła z 4 095 w 2010 r. do 4 948 w 2014 r., czyli o ponad 20%.

27 Zob. B. Szyja, *Zjawiska niepokojące na obszarze konsolidacji polskiej demokracji u schyłku pierwszej dekady XXI wieku – wybrane aspekty*, „e-Politikon” 2013, nr 5, s. 199-222; kwartalnik dostępny on-line: <http://oapuw.pl/dostepne-numery/>

28 *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2015; http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf

29 Po ponad 20 latach budowania państwa demokratycznego ciągle niemal połowa obywateli jest obojętna na formy naruszania dobra wspólnego takie jak płacenie niższych podatków niż należne, wyłudzenie zasiłku dla bezrobotnych lub renty inwalidzkiej, a także tzw. jazda na gapę w autobusie czy pociągu.

warunków i jakości życia. Takie podejście, w połączeniu z edukacją obywatelską różnych grup społecznych (w szczególności dzieci i młodzieży), może doprowadzić do odwrócenia negatywnych trendów w przedmiotowym zakresie.

5. Ogólne założenia realizacyjne

Opracowanie i wdrażanie *Strategii rozwiązywania problemów społecznych Gminy Rozogi na lata 2016-2020* odwołuje się do współczesnych zasad i trendów w europejskiej polityce społecznej, stanowiących odpowiedź na zmiany cywilizacyjne i kulturowe zachodzące w świecie. Promuje się w nich odejście od państwa opiekuńczego, gwarantującego obywatelom bezpieczeństwo socjalne i dostęp do pracy, w kierunku państwa pomocniczego i zdecentralizowanego, które stymuluje rozwój przedsiębiorczości społecznej i aktywności obywatelskiej. Koncepcja ta bazuje na wizji ładu zbiorowego, której fundamentami są: samorządność, solidaryzm i odpowiedzialność obywatelska³⁰.

Obecnie jednym z najważniejszych pojęć a zarazem wyzwań dla krajowej, regionalnej i lokalnej polityki społecznej jest „wykluczenie społeczne”, będące zjawiskiem wielowymiarowym i kumulatywnym, ponieważ jego przejawy (deprywacja ważnych potrzeb oraz deficyty uczestnictwa w różnych sferach życia społecznego) występują zwykle w tych samych rodzinach czy gospodarstwach domowych. W odpowiedzi na to zjawisko, lokalna polityka społeczna powinna uwzględniać następujące rozwiązania:

- 1) orientację na usługi aktywizujące prowadzące do usamodzielnienia beneficjentów, kosztem świadczeń ostonowych;
- 2) indywidualizację usług aktywizujących, oznaczającą ich dopasowanie do możliwości i ograniczeń poszczególnych grup marginalizowanych i konkretnych jednostek;
- 3) upowszechnianie tzw. trzeciej (środowiskowej) metody pracy socjalnej, czyli aktywizowanie nie tylko jednostek, ale całych społeczności lokalnych i środowisk;
- 4) wzrost znaczenia organizacji pozarządowych w świadczeniu tychże usług (jako podmiotów osadzonych bliżej obywateli), jednak nie samodzielnie, a we współpracy z administracją publiczną i przy wykorzystaniu środków publicznych;
- 5) powrót do idei łączenia prawa do wsparcia socjalnego z obowiązkiem pracy³¹.

Aktywna integracja osób i rodzin wykluczonych społecznie lub tym problemem zagrożonych, której założenia znajdują odzwierciedlenie w *Strategii rozwiązywania problemów społecznych Gminy Rozogi na lata 2016-2020*, wymaga połączenia profesjonalnych metod i instrumentów oddziaływania na różnych poziomach.

Podstawę i zarazem najszerszy obszar powinny stanowić programy profilaktyczne oraz instrumenty aktywizujące mieszkańców. Chodzi o wyprzedzanie wszelkich stanów zagrożenia zdrowotnego, bytowego, a także przypadków niedostosowania społecznego. Działania profilaktyczne, skupiające się na edukacji społecznej, poradnictwie i samopomocy, powinny być adresowane do osób zagrożonych ubóstwem i dysfunkcjami, a także do ogółu

30 A. Karwacki, M. Rymśza, *Meandry upowszechniania koncepcji aktywnej polityki społecznej w Polsce*, w: *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*, red. M. Grewiński, M. Rymśza, Warszawa 2011, s. 30.

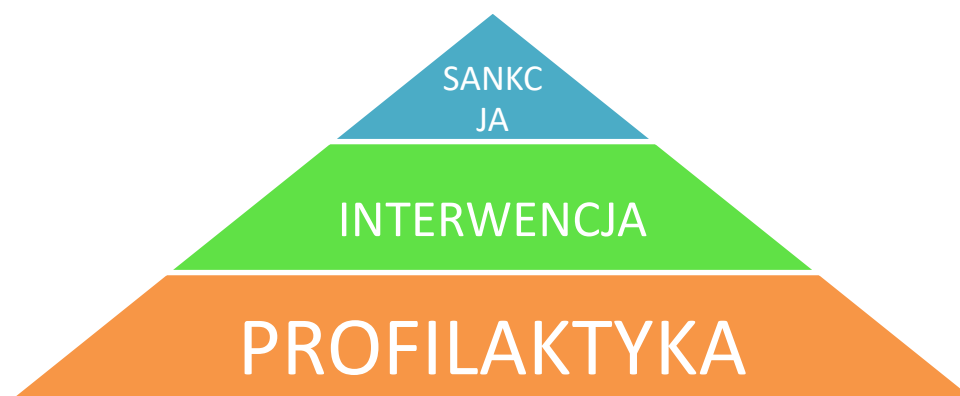
31 A. Karwacki, M. Rymśza, *Meandry upowszechniania...*, s. 31-32.

mieszkańców. Działania aktywizujące powinny natomiast wspierać wysiłki osób i rodzin, które chcą zmienić swoją sytuację życiową, przede wszystkim poprzez podjęcie zatrudnienia.

Drugi obszar, w którym realizowane są zadania polityki społecznej, stanowią działania interwencyjne i terapeutyczne, adresowane do osób i grup doświadczających trudności życiowych, obejmujące również reakcje na bezpośrednie sytuacje zagrożenia. W tym obszarze mieszczą się m.in. instrumenty służące zabezpieczeniu podstawowych potrzeb osób niepełnosprawnych, chorych czy starszych w ich środowisku zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia. Usługi interwencyjne to również wsparcie osób i rodzin znajdujących się w sytuacjach kryzysowych (ze względu na uzależnienia, przemoc domową, zdarzenia losowe lub klęski żywiołowe).

Wierchołek „trójkąta oddziaływań” stanowią natomiast sankcje, będące odpowiedzią instytucji państwowych na działania jednostek niezgodne z normami prawa. Kary za złamanie prawa mają istotne znaczenie dla zachowania ładu i porządku wewnętrznego, nie mogą jednak dominować jako sposób oddziaływania na społeczeństwo. Tym bardziej, że w obliczu nakazu instytucjonalnego kierowanego do osób i grup łamiących normy społeczne, często pojawiają się negatywne następstwa tzw. „pomocy narzuconej”³². Zmniejszeniu napięcia w relacjach z „trudnym” klientem mogą służyć innowacyjne metody pracy stosowane przez psychologów, pedagogów, pracowników socjalnych i innych specjalistów, które kładą nacisk na odpowiedni proces komunikacji i współpracy sprzyjający poszerzeniu sfery autonomii, odpowiedzialności i kreatywności.

Rysunek 3. Poziomy oddziaływań w ramach strategii rozwiązywania problemów społecznych

Realizacja Strategii powinna ponadto uwzględniać koncepcję zrównoważonego rozwoju, równości szans oraz dobrego rządzenia. Wyznaczają one akceptowany sposób myślenia, wartościują metody działania służące osiągnięciu założeń strategii oraz określają ramy, w których realizowana jest gminna polityka społeczna. Mają charakter przekrojowy, co oznacza, że powinny być obecne na wszystkich poziomach wdrażania strategii: decyzyjnym, realizacyjnym, ewaluacji, nadzoru i kontroli.

Zrównoważony i trwały rozwój – jest to dążenie do równowagi pomiędzy zaspokajaniem podstawowych potrzeb ludzkich a racjonalnym korzystaniem z zasobów naturalnych w perspektywie obecnych i przyszłych pokoleń. Sprostanie wymogom tej zasady jest możliwe

32 Zob. więcej: A. Rurka, G. Hardy, C. Defays, *Proszę, nie pomagaj mi! Paradoks pomocy narzuconej*, tłum. U. Bisek i M. Macińska, Warszawa 2013.

dzięki zintegrowaniu polityki środowiskowej (ochrona środowiska), gospodarczej i społecznej, co prowadzi do traktowania zasobów naturalnych jak ograniczonych zasobów gospodarczych oraz wykorzystywania kapitału przyrodniczego w sposób pozwalający na zachowanie funkcji ekosystemów w perspektywie długookresowej.

Równość szans, w tym równość płci – oznacza prawo wszystkich mieszkańców gminy do równego (sprawiedliwego) dostępu do różnych życiowych możliwości, np. edukacji, kultury, rynku pracy. Związany jest z nią ściśle zakaz dyskryminacji (np. ze względu na płeć, wiek, wyznanie religijne czy narodowość) gwarantowany prawami człowieka. Jednakże równość szans idzie dalej, bowiem w obszarze planowania, realizacji i ewaluacji polityk publicznych zakłada włączenie „równościowej” perspektywy, czyli dokonywanie oceny wpływu tych polityk na warunki życia różnych grup społecznych, w szczególności kobiet i mężczyzn, osób niepełnosprawnych oraz innych grup marginalizowanych. Zasada równości szans nakłada zatem obowiązek tworzenia przez władze publiczne, w tym samorządy lokalne, warunków do równego uczestnictwa w życiu publicznym przez wszystkich mieszkańców.

Dobre rządzenie – odnosi się do zarządzania w sektorze publicznym i obejmuje szereg reguł kształtujących sposób sprawowania władzy przez organy państwa z aktywnym zaangażowaniem obywateli. Główne wyznaczniki dobrego rządzenia to: praworządność, przejrzystość (transparentność), odpowiadanie na potrzeby, włączanie i konsensus. Z zasady tej wynikają różnorodne obowiązki dla instytucji publicznych, które mają na celu zapewnienie uczestnictwa wszystkich zainteresowanych obywateli w procesach rządzenia. Jednakże zakres odpowiedzialności można rozszerzyć na sektor prywatny i organizacje pozarządowe, ponieważ ich działania również mają istotny wpływ na społeczeństwo i środowisko. Podmioty te powinny być zatem partnerami administracji publicznej w realizacji jej misji.

6. Cele i kierunki działań na lata 2016-2020

Cele lokalnej polityki społecznej wpisują się w misję funkcjonowania Gminy Rozogi. Strategia rozwiązywania problemów społecznych, stanowiąca element kompleksowej strategii rozwoju, koncentruje się na człowieku jako indywidualnej osobie, członku danej rodziny, mniejszej społeczności (miejscowość, sołectwo) oraz całej wspólnoty gminnej. W tym kontekście kluczowego znaczenia nabierają zagadnienia związane z efektywnym funkcjonowaniem mieszkańców w otoczeniu rodzinnym, społecznym i zawodowym, zaś gmina, we współpracy z partnerami, powinna wspierać tworzenie odpowiednich do tego warunków, przede wszystkim poprzez dostęp do wysokiej jakości, różnorodnych usług społecznych – w sferach pokazanych na rysunku poniżej.

Rysunek 4. Zagadnienia gminnej polityki społecznej

Źródło: opracowanie własne.

Wysoka dostępność różnorodnych i profesjonalnie świadczonych usług społecznych, zapewnianych mieszkańcom przez instytucje publiczne oraz podmioty prywatne, winna iść w parze z postawami i zachowaniami społecznymi opartymi na wiedzy, odpowiedzialności oraz gotowości do współpracy w rozwiązywaniu sytuacji problemowych i konfliktów. Wynika stąd potrzeba integracji działań sektorowych prowadzonych w ramach pomocy społecznej, rynku pracy, edukacji, zdrowia, kultury, sportu i rekreacji, mieszkalnictwa oraz polityki prorodzinnej, w ścisłym powiązaniu z realizowanymi w gminie inwestycjami „twardymi” w infrastrukturę komunalną oraz gospodarkę.

Biorąc pod uwagę powyższe, cel nadrzędny Strategii brzmi:

Wzmocnienie potencjału osób i rodzin zamieszkujących Gminę Rozogi oraz dostępności usług społecznych, służące poprawie funkcjonowania mieszkańców w środowisku rodzinnym, zawodowym i społecznym.

Cel ten zostanie osiągnięty dzięki realizacji celów strategicznych i szczegółowych, przypisanych do określonych priorytetów oraz wynikających z przyjętej wizji pożądanych zmian w każdym z nich.

Priorytet I. Przeciwdziałanie oraz minimalizowanie bezrobocia, ubóstwa oraz problemów mieszkaniowych

WIZJA (do czego dążymy?):

Mieszkańcy Gminy są samodzielni, zaradni oraz odpowiedzialni za siebie i swoich najbliższych. Osoby w wieku aktywności zawodowej posiadają wykształcenie i kwalifikacje potrzebne na rynku pracy, a także wykazują gotowość do podejmowania zatrudnienia lub prowadzenia własnej firmy, również w sektorze ekonomii społecznej. Praca zawodowa stanowi dla osób i rodzin źródło utrzymania, a także przestrzeń do kontaktów społecznych i samorealizacji. Gospodarstwa domowe posiadają dostateczne warunki materialne do zaspokojenia podstawowych potrzeb takich jak mieszkanie, wyżywienie i ubranie, stanowiących warunków aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie.

Cel strategiczny:

1. Zmniejszenie obszarów wykluczenia osób i rodzin związanych z bezrobociem, ubóstwem materialnym, niepewnością mieszkaniową i bezdomnością.

Cele szczegółowe:

1.1. Wzmacnianie kompetencji sprzyjających aktywności zawodowej, przedsiębiorczości oraz samodzielności i zaradności życiowej.

1.2. Ułatwianie dostępu do rynku pracy osobom bezrobotnym znajdującym się w szczególnie trudnej sytuacji.

1.3. Wspieranie osób i rodzin w zapewnieniu odpowiednich warunków socjalno-bytowych.

Główne kierunki działań:

- 1) Realizacja pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi i ich rodzinami, w tym w oparciu o kontrakt socjalny i projekt socjalny.
- 2) Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy i innymi instytucjami rynku pracy w zakresie aktywizacji zawodowej mieszkańców gminy, w szczególności osób należących do grup *defaworyzowanych*, m.in. poprzez udostępnianie informacji o wolnych miejscach pracy, doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy, szkolenia i kursy zawodowe, staże, prace społecznie użyteczne.
- 3) Utworzenie na terenie gminy i prowadzenie podmiotu świadczącego usługi z zakresu zatrudnienia socjalnego (klub lub centrum integracji społecznej).
- 4) Upowszechnianie wiedzy o ekonomii społecznej oraz możliwości uzyskania wsparcia przez osoby planujące prowadzić działalność w ramach spółdzielni socjalnej, fundacji lub stowarzyszenia (poprzez prelekcje, szkolenia, publikacje w mediach lokalnych itp.).
- 5) Rozwój usług opieki nad dziećmi do 6 roku życia w różnych formach (np. żłobki, kluby dziecięce, dzienni opiekunowie, przedszkola i punkty przedszkolne), jako instrumentu ułatwiającego godzenie obowiązków zawodowych z pełnieniem ról rodzinnych, zwłaszcza

dla kobiet mających trudności z powrotem lub wejściem na rynek pracy w związku z urodzeniem i wychowywaniem dziecka.

- 6) Wspieranie mieszkańców gminy przejawiających trudności w zakresie prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego oraz rozwiązywania problemów socjalno-bytowych i finansowych, poprzez organizację poradnictwa, szkoleń i treningów służących nabywaniu umiejętności oraz kształtowaniu odpowiednich postaw.
- 7) Udzielanie wsparcia finansowego oraz świadczeń w naturze rodzinom i osobom znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, w szczególności niezaradnym życiowo, niepełnosprawnym, rodzinom wielodzietnym i niepełnym, bezdomnym, dotkniętym zdarzeniami losowymi, klęskami żywiołowymi lub ekologicznymi.
- 8) Inicjowanie programów na rzecz zwiększania dostępności mieszkań dobrej jakości oraz prewencji przed utratą mieszkania, eksmisją i bezdomnością, w szczególności poprzez rozwój komunalnych zasobów mieszkaniowych, w tym lokali socjalnych.
- 9) Utworzenie i prowadzenie mieszkań chronionych dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (np. ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę), ale nie wymagających usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki.

Okres realizacji działań: 2016-2020 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba mieszkańców Gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach) korzystających z pomocy społecznej z powodu bezrobocia, bezdomności, zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych i ekologicznych (*źródło danych: GOPS*).
- Liczba mieszkańców Gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach), którym przyznano świadczenia pieniężne i niepieniężne (*GOPS*).
- Liczba rodzin oraz osób w rodzinach objętych pracą socjalną (*GOPS*).
- Liczba mieszkańców Gminy, w podziale na kobiety i mężczyzn, zarejestrowanych jako osoby bezrobotne (wg stanu na koniec roku), z uwzględnieniem osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy³³ oraz według ustalonych profili pomocy (*PUP Szczytno*).
- Liczba podmiotów gospodarczych mających siedzibę na terenie Gminy, w tym prowadzonych w formie jednoosobowej działalności gospodarczej, spółdzielni socjalnej lub organizacji pozarządowej (*GUS, KRS*).
- Odsetek (w %) bezrobotnych w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym (*GUS*).
- Liczba mieszkańców Gminy, którzy ukończyli różne formy aktywizacji zawodowej oraz podjęli zatrudnienie lub samozatrudnienie (*PUP, inne instytucje rynku pracy*).

³³ Są to osoby długotrwale bezrobotne, osoby do 30 i po 50 roku życia, osoby korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej, osoby niepełnosprawne, a także osoby posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia lub dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia.

- Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym uczestniczących w zajęciach reintegracji społeczno-zawodowej w ramach podmiotu zatrudnienia socjalnego (*KIS lub CIS*).
- Liczba działających na terenie Gminy instytucjonalnych form opieki i wychowania dzieci do 6 roku życia oraz liczba dzieci korzystających z opieki (*placówki*).
- Liczba mieszkań komunalnych oraz mieszkań (lokali) socjalnych będących w zasobie Gminy (*Urząd Gminy*).
- Liczba mieszkań chronionych prowadzonych przez samorząd lub podmioty niepubliczne (np. organizacje pożytku publicznego) udostępnionych mieszkańcom gminy.

Priorytet II. Wspieranie prawidłowego funkcjonowania rodzin oraz wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży

WIZJA (do czego dążymy?):

Rodziny zamieszkujące Gminę zapewniają swoim członkom odpowiednią opiekę i wychowanie, a także stymulują ich do rozwoju emocjonalnego, intelektualnego i fizycznego. Poprawne relacje pomiędzy rodzicami, dziećmi i innymi dorosłymi członkami rodziny, oparte na wzajemnym szacunku, zaufaniu, szczerości i odpowiedzialności, stanowią podstawę do pomnażania kapitału życiowego niezbędnego do pełnienia ról społecznych. Rodziny potrafią rozpoznawać sytuacje trudne i kryzysy oraz je przetrwać, wykorzystując własne zasoby i uprawnienia, a jeżeli nie jest to możliwe, chętnie korzystają ze wsparcia specjalistów. Dzieci i młodzież mają stworzone odpowiednie warunki opiekuńczo-wychowawcze w rodzinach, a ponadto mogą korzystać z szerokiej oferty aktywności w sferze edukacyjnej, kulturalnej i sportowej proponowanej przez lokalne instytucje i organizacje społeczne. Dzięki temu nabywają wiedzę, praktyczne umiejętności z różnych dziedzin, a także kształtują postawy prozdrowotne, prospołeczne i przedsiębiorcze – a w konsekwencji rozwijają się w sposób wszechstronny. Młodzież zamieszkująca Gminę jest przygotowana do wyzwań dorosłego życia, przede wszystkim do efektywnego pełnienia ról rodzinnych, społecznych i zawodowych.

Cel strategiczny:

2. Wzmocnienie rodzin w wypełnianiu podstawowych funkcji, w szczególności w sferze opieki i wychowania dzieci i młodzieży.

Cele szczegółowe:

2.1. Wzrost kompetencji rodziców oraz prawnych opiekunów w zakresie należytej opieki i wychowania dzieci.

2.2. Zmniejszenie częstości występowania sytuacji trudnych w rodzinie, w tym przemocy domowej i kryzysów.

2.3. Zapewnienie dzieciom i młodzieży dobrych warunków do życia i wszechstronnego rozwoju.

Główne kierunki działań:

- 1) Realizacja na terenie Gminy akcji, również w ramach kampanii ogólnopolskich i regionalnych, oraz różnorodnych form edukacji służących podnoszeniu świadomości rodzicielskiej, nabywaniu kompetencji związanych z pełnieniem ról rodzinnych, a także uwrażliwiających mieszkańców na problem przemocy w rodzinie i inne dysfunkcje (np. zajęcia w ramach „Szkoły dla rodziców i wychowawców”, spotkania i konsultacje ze specjalistami, broszury informacyjne, artykuły w prasie lokalnej).
- 2) Pedagogizacja rodziców w szczególności w zakresie roli wychowawczej, potrzeb psychicznych dziecka, znaczenia wspólnego spędzania czasu, stosowania kar i pochwał oraz świadomości zagrożeń społecznych, a także wzmocnienie współpracy placówek oświatowych z rodzicami dzieci uczęszczających do szkół.
- 3) Zapewnienie wsparcia rodzinom doświadczającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w tym zwłaszcza zagrożonym odebraniem dzieci i umieszczeniem w pieczy zastępczej, w postaci:
 - pracy socjalnej oraz asystentury rodzinnej;
 - pomocy rodzin wspierających i wolontariuszy;
 - organizacji grup samopomocowych;
 - placówek wsparcia dziennego dla rodzin, działających w formie opiekuńczej, specjalistycznej lub pracy podwórkowej.
- 4) Rozwój poradnictwa specjalistycznego, w szczególności prawnego, psychologicznego i rodzinnego, w tym terapii rodzinnej, świadczonego osobom i rodzinom, które wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych lub znajdują się w sytuacji kryzysowej.
- 5) Monitorowanie sytuacji rodzin zagrożonych dysfunkcjami lub już doświadczających poważnych problemów, a także podejmowanie działań interwencyjnych, terapeutycznych i kompensacyjnych w ścisłej współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, policją, placówkami oświaty i ochrony zdrowia, organizacjami pozarządowymi i kościelnymi, osobami prywatnymi i innymi podmiotami (w zależności od konkretnego przypadku).
- 6) Położenie większego nacisku w kształceniu dzieci i młodzieży na rozwijanie kompetencji kluczowych³⁴, umiejętności interpersonalnych oraz postaw aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym, z wykorzystaniem aktywizujących metod pracy oraz technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK).
- 7) Organizacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych w formach atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży, takich jak warsztaty, koła zainteresowań, konkursy, turnieje sportowe, wycieczki, obozy edukacyjne czy wymiany międzynarodowe, służących doskonaleniu wiedzy i umiejętności oraz rozwijających pasje i zainteresowania.
- 8) Zapewnienie możliwości korzystania ze wsparcia psychologa oraz doradcy zawodowego przez dzieci i młodzież w wieku gimnazjalnym w stopniu uwzględniającym ich potrzeby rozwojowe.

Okres realizacji działań: 2016-2020 (działania ciągłe)

34 Wśród kompetencji kluczowych można wymienić w szczególności umiejętność porozumiewania się w języku ojczystym i w językach obcych, kompetencje matematyczne, naukowo-techniczne i informatyczne, umiejętność uczenia się, kreatywność, kooperację i przedsiębiorczość.

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba mieszkańców Gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach) objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, potrzeby ochrony macierzyństwa, w tym wielodzietności oraz z powodu przemocy w rodzinie (*źródło danych: GOPS*).
- Liczba rodzin i osób w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (*GOPS*).
- Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy rodzin wspierających i wolontariuszy; grup samopomocowych; placówek wsparcia dziennego dla rodzin; poradnictwa specjalistycznego (*GOPS*).
- Liczba przeprowadzonych akcji społecznych oraz różnych form edukacji, w tym upowszechniających wiedzę na temat problemu przemocy w rodzinie i innych dysfunkcji (*podmioty realizujące*).
- Liczba przeprowadzonych przez policję interwencji domowych, w tym liczba interwencji, w trakcie których stwierdzono przemoc w rodzinie (*Komenda Powiatowa Policji w Szczytnie*).
- Liczba założonych Niebieskich Kart przekazanych do rozpatrzenia przez Zespół Interdyscyplinarny ds. przemocy w rodzinie (*Zespół Interdyscyplinarny*).
- Liczba dzieci z terenu Gminy umieszczonych w pieczy zastępczej (*GOPS, PCPR*).
- Liczba dzieci, które po pobycie w pieczy zastępczej powróciły do rodziny biologicznej (*GOPS, PCPR*).
- Liczba dzieci i młodzieży uczęszczającej na zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne (*placówki oświatowe i podmioty prowadzące zajęcia*).

Priorytet III. Aktywizacja i integracja osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących

WIZJA (do czego dążymy?):

Osoby starsze, niepełnosprawne i chorujące są pełnoprawnymi, aktywnymi uczestnikami życia społecznego. Zarówno starzenie się organizmu, jak i ograniczenie jego sprawności spowodowane przez niepełnosprawność albo ciężką i/lub długotrwałą chorobę, są traktowane jako naturalny proces i element życia, nie stanowiący czynnika uzasadniającego marginalizację wymienionych grup społecznych. W związku z tym osoby starsze, chore i niepełnosprawne mają motywację do działania oraz możliwości podejmowania aktywności edukacyjnej, kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej i zawodowej w takim stopniu, na jaki pozwala im stan zdrowia. Żyją w otoczeniu swoich rodzin i przyjaciół, wspierane przez lokalną społeczność, której również mogą wiele dać: doświadczenie, pomysły, wiedzę i swój czas. Natomiast osoby, którym stan zdrowia ogranicza sprawność oraz uniemożliwia podejmowanie aktywności, korzystają z szerokiej oferty pomocy i wsparcia.

Cel strategiczny:

3. Poprawa jakości życia osób starszych, ciężko lub przewlekłe chorych oraz osób z niepełnosprawnością w środowisku lokalnym.

Cele szczegółowe:

3.1. Zapewnienie wysokiej dostępności różnych form opieki i wsparcia dla osób o ograniczonej samodzielności.

3.2. Rozwój wszechstronnej aktywności osób starszych, chorych oraz niepełnosprawnych.

3.3. Zwiększenie świadomości społecznej w zakresie problemów i potrzeb osób starszych, chorych oraz niepełnosprawnych.

Główne kierunki działań:

- 1) Zapewnienie na terenie Gminy wysokiej jakości usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, dostępności miejsc w ośrodkach wsparcia dziennego, mieszkaniach chronionych, a także pomocy sąsiedzkiej i wolontariatu na rzecz osób w podeszłym wieku, przewlekłe chorych i niepełnosprawnych, zwłaszcza samotnych i ubogich, w celu jak najdłuższego utrzymania ich w lokalnym środowisku (zamiast kierowania do domów pomocy społecznej).
- 2) Likwidacja barier architektonicznych, komunikacyjnych oraz transportowych utrudniających osobom niepełnosprawnym poruszanie się w przestrzeni publicznej oraz w miejscu zamieszkania.
- 3) Wspieranie różnorodnych form aktywności zawodowej, społecznej, edukacyjnej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej osób starszych i niepełnosprawnych, w tym m.in. zajęć rozwijających pasje i zainteresowania, wycieczek i wyjazdów kulturalnych, pogadanek dotyczących bezpieczeństwa fizycznego i materialnego, a także kursów i szkoleń podnoszących kompetencje cyfrowe niezbędne do radzenia sobie w z informatyzowanym społeczeństwie.

- 4) Realizacja programów edukacyjnych, kampanii oraz akcji informacyjnych dotyczących potrzeb i problemów osób starszych, niepełnosprawnych i przewlekle chorych, służących przełamaniu stereotypów społecznych oraz integracji tych grup.
- 5) Upowszechnianie informacji o uprawnieniach oraz o różnych dostępnych formach pomocy przysługujących osobom starszym, niepełnosprawnym i przewlekle chorym, a także ich rodzinom – w ścisłej współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, placówkami oświaty i ochrony zdrowia, organizacjami pozarządowymi i kościelnymi, osobami prywatnymi i innymi podmiotami.

Okres realizacji działań: 2016-2020 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba oraz odsetek mieszkańców w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności Gminy (*źródło danych: GUS*).
- Liczba oraz odsetek świadczeniobiorców pomocy społecznej w wieku poprodukcyjnym (*GOPS*).
- Liczba mieszkańców Gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach) objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności oraz długotrwałej lub ciężkiej choroby (*GOPS*).
- Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) w miejscu zamieszkania (*GOPS*).
- Liczba działających na terenie gminy placówek zapewniających pomoc i wsparcie osobom starszym, niepełnosprawnym i przewlekle chorym oraz liczba osób korzystających z ich usług (*podmioty prowadzące placówki*).
- Liczba mieszkań chronionych prowadzonych przez samorząd lub podmioty niepubliczne (np. organizacje pożytku publicznego) udostępnionych mieszkańcom gminy (*podmioty prowadzące placówki*).
- Liczba zrealizowanych inicjatyw służących aktywizacji oraz integracji osób starszych, chorych i niepełnosprawnych ze środowiskiem; liczba uczestników tych wydarzeń (*podmioty realizujące*).

Priorytet IV. Kreowanie warunków do rozwoju aktywnej, świadomej i wolnej od dysfunkcji społeczności

WIZJA (do czego dążymy?):

Społeczność lokalna jest zintegrowana i aktywna, cechuje ją wysoki poziom empatii, liczne przejawy samopomocy oraz identyfikowanie się mieszkańców z ich „Małą Ojczyzną”. Ludność Gminy ma wysokie poczucie bezpieczeństwa, zaś skala dysfunkcji zmniejsza się wraz ze wzrostem świadomości oraz rozwojem usług wsparcia dla osób i rodzin ich doświadczających. Społeczność potrafi zadbać o zdrowie i ekologię, aby zapewnić sobie dobrą jakość życia na starość, a także unikać chorób cywilizacyjnych i ograniczać ryzyko niepełnosprawności. Mieszkańcy są ponadto świadomi, w jaki sposób mogą aktywnie kreować otaczającą ich rzeczywistość, tworzą grupy nieformalne i organizacje pozarządowe oraz partycypują we władzy na lokalnym szczeblu.

Cel strategiczny:

4. Wzrost świadomości i aktywności społecznej, sprzyjający rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego Gminy.

Cele szczegółowe:

4.1. Podniesienie wśród mieszkańców stanu wiedzy i umiejętności ważnych w różnych obszarach życia społecznego.

4.2. Zwiększenie zaangażowania społeczności w sprawy lokalne.

4.3. Wzmocnienie oddziaływań profilaktycznych w zakresie zdrowia i uzależnień.

Główne kierunki działań:

- 1) Realizacja programów edukacyjnych służących podnoszeniu wiedzy oraz kształtowaniu odpowiednich postaw prospołecznych, w szczególności w zakresie:
 - a) ochrony środowiska, dbania o czystość najbliższego otoczenia, segregacji odpadów, racjonalnego korzystania z zasobów naturalnych, wykorzystania odnawialnych źródeł energii itp.;
 - b) zdrowia, w tym: profilaktyki chorób (np. nowotworowych, układu krążenia, cukrzycy), profilaktyki stomatologicznej, zdrowego stylu życia, właściwego odżywiania się, dbałości o higienę i kulturę fizyczną;
 - c) bezpieczeństwa publicznego, w tym: umiejętności udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, nowych form zagrożeń takich jak np. cyberprzestępczość, a także konsekwencji wynikających z łamania przepisów prawa;
 - d) wiedzy ekonomicznej, w tym: gospodarowania budżetem domowym, zawierania umów kupna-sprzedaży, praw konsumenckich, zakładania lokat oszczędnościowych, zaciągania pożyczek i kredytów;
 - e) wiedzy prawnej i obywatelskiej uwzględniającej m.in. zasady demokratyczne, prawa człowieka, ideę samorządności, zagadnienia integracji europejskiej oraz krytyczny odbiór treści medialnych.

- 2) Wdrażanie programów edukacyjno-profilaktycznych skierowanych do dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych dotyczących uzależnień od substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych, innych zachowań ryzykownych oraz agresywnych w szkołach.
- 3) Organizowanie społeczności lokalnej poprzez środowiskową pracę socjalną, animację społeczną, streetworking, a także wspieranie liderów społecznych, grup nieformalnych oraz zorganizowanych aktywności mieszkańców (np. działalności stowarzyszeń, klubów seniora, kół gospodyń wiejskich).
- 4) Prowadzenie – przy aktywnym zaangażowaniu sołectw – uroczystości, imprez i konkursów oraz cyklicznych akcji sprzątnięcia, mających na celu m.in. poprawę estetyki i jakości życia, a także integrację społeczności przez wspólne działanie.
- 5) Wykorzystywanie różnorodnych form konsultacji społecznych (np. spotkania otwarte, debaty, warsztaty obywatelskie, badania ankietowe, zespoły konsultacyjne) przy podejmowaniu przez władze gminy decyzji w sprawach ważnych dla społeczności, w sposób stwarzający warunki do powszechnego w nich uczestnictwa osób i organizacji pozarządowych.
- 6) Poszukiwanie i wdrażanie nowych rozwiązań w obszarze aktywizacji społecznej oraz rozwoju lokalnego, uwzględniających doświadczenia innych gmin oraz partnerów zagranicznych.

Okres realizacji działań: 2016-2020 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba zrealizowanych działań/programów o charakterze edukacyjno-profilaktycznym oraz liczba ich uczestników (*źródło danych: podmioty realizujące*).
- Liczba organizacji pozarządowych mających siedzibę na terenie Gminy (*GUS*).
- Liczba organizacji pozarządowych, które otrzymały dotacje na realizację zadań Gminy, w tym w drodze pozakonkursowej (*Urząd Gminy*).
- Liczba przeprowadzonych konsultacji społecznych – ze wskazaniem form oraz liczby ich uczestników (*Urząd Gminy*).
- Liczba nowoutworzonych oraz działających zespołów o charakterze inicjatywnym, konsultacyjnym i opiniodawczym; liczba osób wchodzących w ich skład, w tym odsetek reprezentujących sektor obywatelski i przedsiębiorców (*Urząd Gminy*).
- Liczba zrealizowanych projektów oraz wdrożonych nowych rozwiązań w obszarze aktywizacji społecznej oraz rozwoju lokalnego (*podmioty realizujące*).

Zakłada się, iż wyżej wymienione priorytety, cele oraz kierunki działań będą realizowane w pełnym horyzoncie czasowym strategii, dlatego też odstąpiono od opracowania odrębnego, szczegółowego harmonogramu. W zależności od zdiagnozowanych potrzeb oraz realnych możliwości organizacyjnych i finansowych samorządu gminy i partnerów lokalnych, w kolejnych latach mogą nie być wdrażane wszystkie zadania. Ponadto przewiduje się możliwość rozszerzenia ich zakresu, jeżeli pojawią się nowe potrzeby oraz koncepcje rozwiązywania problemów społecznych.

7. Zarządzanie realizacją strategii

Zarządzanie oznacza zestaw logicznie ze sobą powiązanych czynności służących osiągnięciu określonego celu za pomocą dostępnych zasobów (ludzkich, rzeczowych, finansowych, informacyjnych). Klasykne ujęcie tematu wskazuje następującą sekwencję postępowania w zarządzaniu:

Specyfika zarządzania realizacją strategii rozwiązywania problemów społecznych wynika z charakteru tego dokumentu oraz regulacji prawnych określających ramy jego wdrażania. Opracowanie i realizacja Strategii jest zadaniem obowiązkowym gminy, co wynika z art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

7.1. Podmioty realizujące

Kluczową rolę w zakresie planowania oraz podejmowania decyzji strategicznych będą odgrywały władze Gminy Rozogi – Wójt oraz Rada Gminy, natomiast instytucją koordynującą działania związane z wdrażaniem Strategii, zgodnie z art. 112 ust. 9 ustawy o pomocy społecznej, będzie Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rozogach, do zadań którego będzie należało w szczególności:

- ✓ ustalanie z interesariuszami bieżących potrzeb, podziału zadań i odpowiedzialności, a także uszczegóławianie zapisów strategii w postaci rocznych lub kilkuletnich programów wynikających z ustawy o pomocy społecznej i innych ustaw;
- ✓ przekazywanie władzom, lokalnym partnerom i instytucjom współpracującym oraz mieszkańcom informacji na temat stanu wdrożenia poszczególnych priorytetów, a także pozyskiwanie informacji zwrotnej w zakresie problemów i potrzeb;
- ✓ regularny monitoring poziomu osiągnięcia celów i rezultatów oraz zakresu zrealizowanych działań;
- ✓ przedkładanie władzom gminy oraz lokalnym partnerom stosownych wniosków oraz rekomendacji dotyczących decyzji korygujących wdrażanie Strategii oraz aktualizacji dokumentu.

Realizacja zaplanowanych w Strategii kierunków działań wymaga szerokiego zaangażowania również innych instytucji, w tym przede wszystkim jednostek organizacyjnych i pomocniczych – Urzędu Gminy Rozogi, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Zespołu Interdyscyplinarnego, Środowiskowego Domu Samopomocy w Orzeszkach, gminnych placówek oświatowych, instytucji kultury oraz sołectw. Istotna jest również ścisła współpraca z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, w tym z Powiatem Szczycieńskim i Województwem Warmińsko-Mazurskim, administracją rządową, służbą zdrowia, policją, strażą pożarną, podmiotami ekonomii społecznej, przedsiębiorcami oraz mieszkańcami.

Skuteczne i efektywne działanie oraz współdziałanie wyżej wymienionych podmiotów jest warunkiem niezbędnym do osiągnięcia sukcesu w realizacji celów długoterminowych Strategii. Rekomenduje się w związku z tym powołanie zespołu zadaniowego ds. wdrażania i monitoringu Strategii, który miałby charakter ciała konsultacyjnego, doradczego i inicjatywnego. Do jego zadań należałoby m.in. pozyskiwanie, analiza i wymiana informacji na temat problemów i potrzeb społecznych; udział w opracowywaniu gminnych programów pomocy społecznej; śledzenie i ocena wpływu uwarunkowań zewnętrznych, np. zmian prawa, procesów ekonomicznych czy zjawisk społeczno-kulturowych, na aktualność założeń Strategii; przygotowanie raportów monitoringowych zawierających informacje na temat stanu wdrożenia poszczególnych priorytetów, a także przedkładanie wniosków i rekomendacji adresowanych do władz gminy oraz lokalnych partnerów.

W skład zespołu powinni wchodzić przedstawiciele GOPS oraz innych kluczowych instytucji działających w obszarze lokalnej polityki społecznej, w szczególności Urzędu Gminy, placówek oświatowych i kultury, GKRPA; radni i sołtysi, a także reprezentanci sektora obywatelskiego.

7.2. Monitoring

Monitoring oznacza stałą obserwację bądź kontrolę określonych procesów i zjawisk. Stanowi proces gromadzenia oraz analizowania informacji ilościowych i jakościowych, służący odpowiedzi na pytania: co, kiedy i jak zostało wykonane. Dzięki monitoringowi można uchwycić różnice pomiędzy założeniami planu strategicznego a ich faktyczną realizacją w wymiarze rzeczowym, dotyczącym postępu realizacji działań pod względem osiągniętych efektów oraz terminowości wykonania, jak i finansowym, obejmującym zarządzanie środkami, przede wszystkim pod kątem efektywności wydatków.

Monitoring realizacji *Strategii rozwiązywania problemów społecznych Gminy Rozogi na lata 2016-2020* będzie prowadzony raz w roku. Przedmiotem monitoringu będą wskaźniki³⁵ oparte na obiektywnych dowodach obrazujących stan założonych działań oraz osiągniętych rezultatów i celów. Odnoszą się one do kierunków niezbędnych działań, które zostały przyporządkowane poszczególnym priorytetom Strategii. Monitoringowi mogą podlegać również wskaźniki kontekstowe, pokazujące ogólną sytuację społeczną Gminy, mające charakter komplementarny wobec wskaźników realizacji działań. Ich analiza pozwoli spojrzeć znacznie szerzej na proces realizacji Strategii, również w odniesieniu do wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego.

Raporty z monitoringu powinny zawierać w szczególności:

- ✓ opis uwarunkowań i przebieg procesu monitorowania Strategii;
- ✓ ocenę wpływu uwarunkowań zewnętrznych, np. zmian prawa, procesów ekonomicznych czy zjawisk społeczno-kulturowych, na aktualność założeń Strategii;
- ✓ ogólną charakterystykę bieżącej sytuacji społeczno-ekonomicznej Gminy;
- ✓ prezentację obszarów i celów Strategii, osiągniętych wskaźników wdrażania, a także opis zrealizowanych działań pod względem jakościowym i ilościowym;
- ✓ wnioski i rekomendacje.

Katalog wskaźników ma charakter otwarty. Jeżeli w procesie monitoringu zostanie zidentyfikowana potrzeba modyfikacji jego zakresu, możliwe jest wprowadzenie zmian i

³⁵ Katalog wskaźników został przedstawiony w poprzednim rozdziale w ramach priorytetów realizacji Strategii.

uzupełnień bez konieczności aktualizacji dokumentu – o ile będą one służyły lepszemu rozpoznaniu sytuacji społecznej oraz efektów wdrażania Strategii. Stosowną decyzję w tym zakresie podejmuje Kierownik Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rozogach.

7.3. Ramy finansowe strategii

Z uwagi na szeroki katalog działań planowanych w ramach strategii rozwiązywania problemów społecznych, należy w ich realizacji uwzględnić środki pochodzące z różnych źródeł finansowania. Zasadniczo można je podzielić na trzy grupy, tj. na środki krajowe, środki unijne oraz granty i środki prywatne.

Jednym z podstawowych źródeł finansowania będzie budżet Gminy, w zakresie działań realizowanych przez jednostki organizacyjne i pomocnicze w ramach swoich podstawowych, statutowych zadań. Pewien zakres działań jest ponadto możliwy do realizacji komplementarnie lub nawet wspólnie przez Samorząd Gminy, Powiatu Szczycieńskiego, Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz inne jednostki – na podstawie zawieranych pomiędzy nimi porozumień.

Środki na realizację zadań będą pochodzić również z budżetu państwa – w postaci subwencji ogólnej oraz dotacji celowych. Część z nich trzeba będzie jednak pozyskać startując w konkursach, ponieważ w tej kategorii mieszczą się programy rządowe oraz programy ministerstw. Wśród głównych programów w zakresie polityki społecznej można wskazać programy ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, takie jak:

- ✓ *Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi,*
- ✓ *Gminne programy aktywizacji społeczno-zawodowej na rzecz budownictwa socjalnego,*
- ✓ *Resortowy program rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 MALUCH,*
- ✓ *Program asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej,*
- ✓ *Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020.*

Dla organizacji pozarządowych dostępny jest natomiast *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020* oraz *Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020*.

Druga grupa źródeł finansowania to przede wszystkim środki z Funduszy Europejskich dostępne w ramach perspektywy obejmującej lata 2014-2020. Najistotniejsze znaczenie może mieć Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, w szczególności osie priorytetowe 10. Regionalny rynek pracy i 11. Włączenie społeczne. Obecna perspektywa finansowa daje również możliwość pozyskania środków z Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 – jego zakres ma służyć poprawie funkcjonowania polityk sektorowych, a także interwencji w wybranych obszarach m.in. wsparcia młodych osób na rynku pracy, efektywnych polityk publicznych dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, a także innowacji społecznych.

W trzeciej grupie źródeł finansowania mieszczą się środki prywatne pochodzące z fundacji (np. Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga, Fundacja PZU, Fundacja AVIVA), pieniądze od sponsorów, środki z 1% dla organizacji pożytku publicznego, darowizny, zbiórki publiczne i inne. Są one dostępne przede wszystkim dla organizacji pozarządowych, dlatego też nieodzowna będzie współpraca Gminy Rozogi z trzecim sektorem – w formie wzajemnego informowania o planowanych i realizowanych działaniach, a także przy okazji projektów partnerskich.

Określenie bardziej precyzyjnych ram finansowych planowanych kierunków działań nie wydaje się obecnie możliwe ani celowe, szczególnie ze względu na szeroki zakres tematyczny dokumentu, długi okres jego obowiązywania oraz konkursowy charakter większości programów pomocowych, który z punktu widzenia podmiotów realizujących przekłada się na incydentalność wsparcia. Adekwatne do potrzeb kosztorysy będą tworzone w momencie planowania rocznego i aktualizacji budżetu Gminy (w tym planów finansowych jednostek), a także opracowywania programów i projektów uszczegółwiających założenia Strategii.